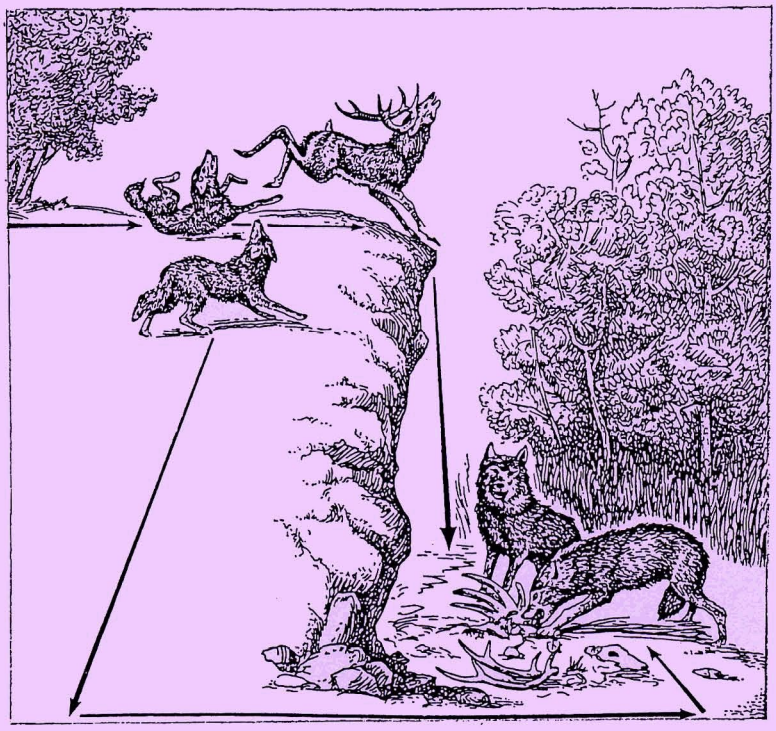
VARGENS NÄRINGSSÖK

OCH MÄNNISKAN

***Från** ryskan efter Michail Pavlovs "Vargen"*

av Elis Pålsson

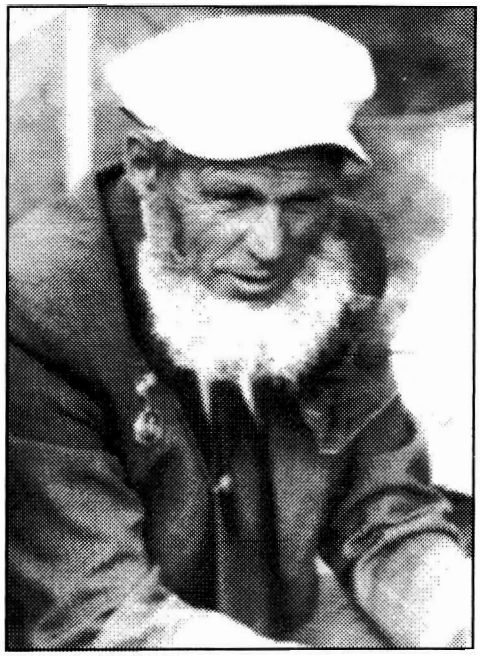
En vanlig jaktmetod bland Kaukasus vargar.
Från Bibikovs "Volk" (Vargen) 1985.

V A R G E N S N Ä R I N G S S Ö K

O C H M Ä N N I S K A N

Från ryskan efter Michail Pavlovs "Vargen

av Elis Pålsson

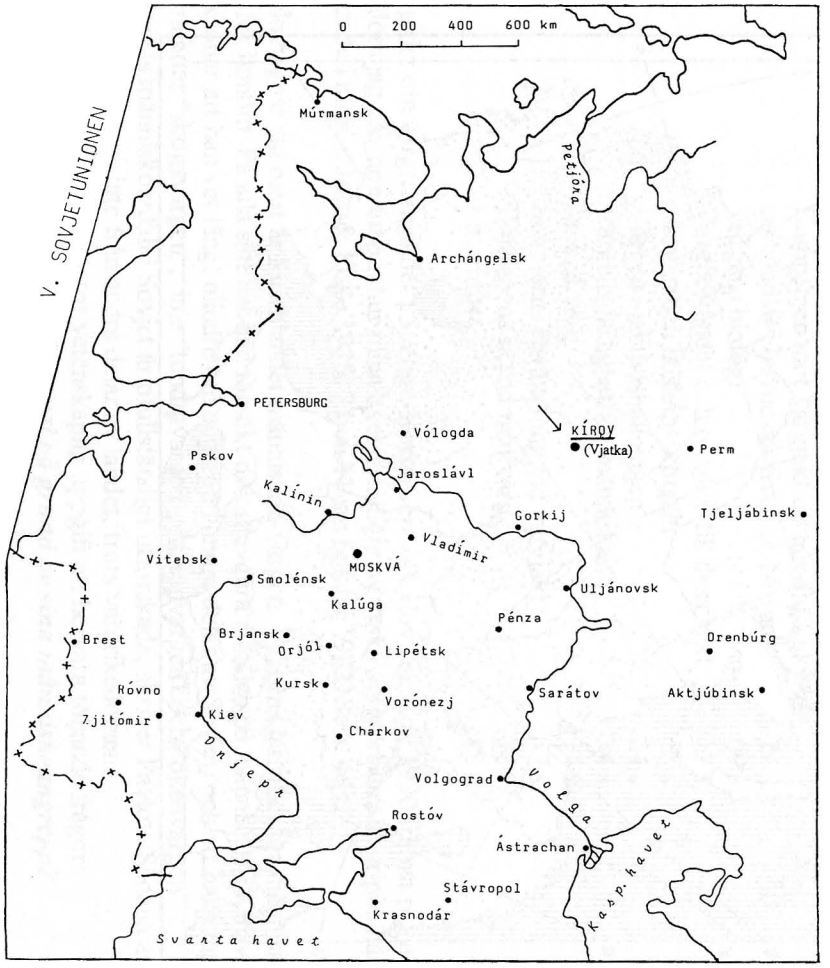

Michail Pavlov, 1980-talet

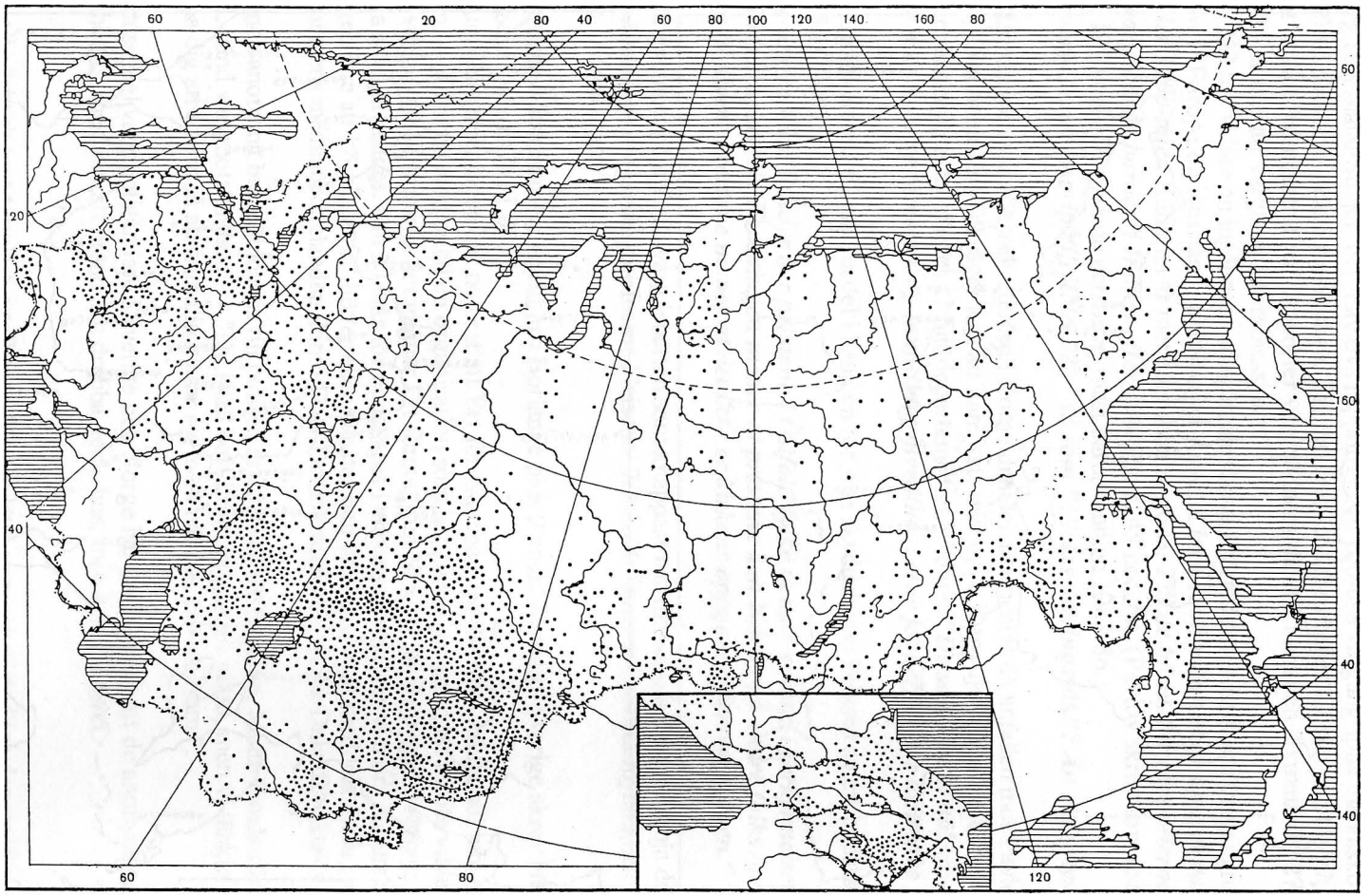
INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Kartor	*9-10*
Vem är Pavlov ?	*11*
Från Pavlovs "Vargen" 1982:	
Vargen i jakthushållningen	*12*
Vargens skadegörelse på tamdjur	*21*
Vargens farlighet för människan	*26*
Pavlovs litteraturhänvisningar /xx/	*36*

Copyright Elis Pålsson
ISBN 91-631-3651-1
Älmhult 2003

0 200 400 600 km
V. SOVJETUNIONEN
Múrmansk
Petjóra
Archángelsk
PETERSBURG
Vólogda
KÍROV
(Vjatka)
Perm
Pskov
Jaroslávl
Kalínin
Gorkij
Tjeljábinsk
Vladímir
Vítebsk
MOSKVÁ
Smolénsk
Uljánovsk
Kalúga
Pénza
Brest
Brjansk
Orjól
Lipétsk
Orenbúrg
Kursk
Sarátov
Aktjúbinsk
Vorónezj
Rívno
Zjitómir
Kiev
Chárkov
Dnjepr
Volgograd
Volga
Rostóv
Ástrachan
Kasp. havet
Stávropol
Krasnodár
Svarta havet

0 50 100 150 km
Vjatka
Darovskoj
Tjernovskoje
KIROV
Chalturin
Oritji
Zujevka
Falenki
Suna
Nolinsk
Kyrtjany
Sovjétsk
Nema
Lebjazje
Vjatka
KIROV-DISTRIKTET
KAZÁN

Varg i Sovjet 1980. 1 punkt = 25 djur. Totalt ca 77 000. Vargrikedomen är inte i Norra Sibirien! Efter Bibikovs "Volk" (Vargen) 1985.

VEM ÄR PAVLOV?

Michail Pavlov, född 1920, har biologisk utbildning motsvarande svensk fil. lic. och är en av Sovjets/Rysslands bästa kännare av s.k. skogsvargen. Han är framstående jaktexpert och har varit ledamot av Vetenskapsakademins rovdjursavdelning. Pavlov deltog i II världskriget och arbetade från 1948 i Kirovdistriktet, där han senare blev chef för "Allunionella vetenskapliga forskningsinstitutet för jakthushållning och pälsdjursuppfödning" (VNIIOZ).

År 1982 utkom hans "Volk" (Vargen). Det är ur denna jag 1987 har översatt och refererat valda delar. Den omfattar 208 sidor och har huvudkapitlen:

Om vargens biologi	42 s.
Vargbeståndens förändringar och dessas orsaker	16 s.
Vargens skadegörelse på tamdjur	10 s.
Vargen i jakthushållningen	26 s.
Vargens farlighet för människan	20 s.
Jakt på varg	72 s.
Litteratur	7 s.

Pavlov utgav 1990 ytterligare en bok med samma namn. Den har 352 sidor och är en utvidgning av den föregående. Huvudkapitlen är:

Kampanjen mot vargjakt till tamdjurs skydd (avhandlar i huvudsak Sverige-Norge)	24 s.
Vargens biologi	60 s.
Vargbeståndet och orsaker till dess växt	17 s.
Vargen och boskapsskötseln	12 s.
Vargen i jakthushållningen	24 s.
Vargens farlighet för människan	34 s.
Jakt på varg	134 s.
Scooterns användning vid vargjakt	7 s.
Boskapens skydd mot varg	36 s.
Litteratur	10 s.

Kapitlet om vargfrämjandet i Sverige-Norge skrev Pavlov i sin bok 1990 främst p g a den kännedom jag gav honom om hur mina översättningar av ryska vargforskare angripits här. Han försvarade i norska Jakt & Fiske 1988: 7 och 11 sin bok av 1982. Se s. 48 ff.

Pavlov ägnar sig mest åt förhållandet människan-vargen. Vargens farlighet för människan är viktig för honom På alla sätt har han försökt dokumentera anfallen på människor i Kirovdistriktet. Han betonar att han vet långt mindre om angrepp i andra delar av Sovjet, och att hans rapporter bara omfattar "skogsvargen", inte "tundravargen", "steppvargen" och "ökenvargen".

Vargens människoanfall i Sovjet är ofullständigt utforskade, skriver Pavlov. Sådana arbeten som hans egna finns inte från andra delar av landet, trots vargrikedomen.

Pavlov finner det vara en stor vetenskaplig uppgift att besvara följande frågor:

1/ Var vargen i Kirovdistriktet onormal på grund av sina människoangrepp?

2/ Om den var onormal - varför var den då det?

VARGEN I JAKTHUSHÅLLNINGEN

I zoologi- och jaktlitteratur skrivs det ofta om vargens angrepp på vilda djur, särskilt klövvilt, och om de förluster vargen tillfogar ekosystemen och jakthushållningen. ***På 1970-talet dödade varg kanske de flesta älgarna i Sovjets då växande bestånd.*** På sina håll uteblev t o m den årliga ökningen. Mest märktes förlusterna i snörika distrikt under stränga vintrar.

Detta kunde jag (Pavlov) konstatera i Vjatka-skogarna (Kirovdistriktet, karta s. 9) efter den stränga kölden i januari-februari 1973. Spårning av 2 par vargar förde oss då till en myr med gles furuskog. Där fann vi 5 dödade älgar, 3 av dem på en plats. De snötäckta resterna av en sjätte älg låg 1 km bort. Allt tydde på att området varit vinteruppehållet för 9 älgar.

Vargarna hade bitit ihjäl älgarna en efter en, men i huvudsak bara ätit inre organ. I den stränga kylan hade de kvarliggande kropparna snart blivit hårdfrusna. Dem hade vargarna inte rört - i stället dödat en annan älg. ***Eftersom älgar inte klarar långvarig förföljelse i mycket kallt väder, blev de lätta byten.*** Vi betvivlade inte att det var vargar som dödat dem. Älgar är starkt bundna till sin vinterplats, och de 3 oskadda fortsatte att uppehålla sig i närheten Men vi lyckades rädda dem från att bli dödade, och snart blev 3 av vargarna tagna i fällor.

Att vargarna dödat så många älgar betingades av 1/ att både varg- och älgbeståndet ökade, 2/ att vargarna hade lärt sig metoder att jaga älg, 3/ att de specialiserat sig på att förfölja och döda just älgar. Efter mina iakttagelser var på 1960-talet de flesta vargar i Vjatka-skogarna då dåliga på älgjakt. Jag märkte ofta att inte ens färska älgspår lockade dem.

*

När vargarna i ett område började förfölja älg var de i regel inte framgångsrika. I november 1962 kunde vi i nysnö slå fast att en liten älgko som betat på ett hygge av en varghona 3 gånger hade drivits ut på en sumpig tuvmark. Jakten hade föregått inom 1 hektar och efter varje tur hade älgkon återvänt til hygget. Vargen avbröt varje gång jakten när den kom ut på tuvmarken. Under tredje drevet hade älgen snubblat då den tog sig ned för hygget. Med ett väldigt språng om nära 7 meter hade varghonan nästan nått älgkon, men sen upphört att förfölja henne och avlägsnat sig. Samman med varghonan på hygget var 5 unga vargar, men ingen deltog i hennes jakt - de grävde efter sork.

I november 1967 spårade jag en vargs jakt på en stor älgtjur, som under nära 2 km hade angripits på en skogsväg. Vargen hade slutat att förfölja älgen när denna vek in i tät granskog.

I april 1968 fann forskaren Glusjkov spåren efter 2 vargars djärva anfall på 3 älgar. Detta tycks ha skett. Vargarna korsade en skog och fick vittring av älgarna. Tjuren låg och kon med sin kalv stod i närheten vid några vindfällda granar. Spåren visade att vargarna hade rusat fram mot tjuren och att hannen hoppat upp på älgens rygg. Men denna hade rusat upp, ruskat av sig vargen och tydligen samtidigt med ett framben sparkat undan varghonan som sprang framför älgen. Sparken var nog inte så hård. Honan sprang undan och lade sig. Hannen gjorde ett nytt misslyckat anfall och sprang sedan också undan. De tre älgarna flydde och vargarna följde efter högst 100 meter, innan de vände och fortsatte åt samma håll som tidigare. Skrämda sprang älgarna nästan 2 km i ett sträck, till en uppehållsplats för andra älgar /21/.

Andras liknande upplysningar tillåter en anta att på 1960-talet var vargar som levde under Kirovdistriktets förhållanden framgångsrika i 1-2 av 10 älgförföljelser. Under cirka 20 spår-

ningar av dåtidens jagande vargar fann jag bara 2 vargdödade älgar - en 1 1/2 års ko i en mycket tät furuskog, en annan gång en årsgammal älg dödad av 2 vargar vid en vindfälld gran.

Bara en gång har jag sett vuxna vargars älgjakt. Deras offer var en stor ko som ett vargpar förföljde länge utan framgång i lös, djup snö i en fuktig alskog. De lyckades jaga ut kon på ett fält och sen på en väg. Utmattad gick kon mot en hästskjuts som närmade sig. ***Varghannen nådde älgen med ett språng, högg i ena bakbenet och fick den omkull. Varghonan löpte fram, högg offret i buken och slet ut en betydande del av magsäcken, tarmarna och ett revbensstycke. Med dessa delar skyndade vargarna bort*** då skjutsen närmade sig.Trots allt försökte älgen förgäves att resa sig.

Också bara en gång har jag kommit på vargspår som visade att en varg haft otur. Vid ett anfall på en älg hade den fått en spark i huvudet. Den var vid liv, satt under en fur, men hade redan förlorat förmågan att uppfatta något.

Najmuka har studerat varg i ***Chabárovsk-området*** (Fjärran östern) och funnit att inte heller där klarade vargar alltid att döda älgar, icke ens en vargflock. I december 1970 lyckades 6 vargar inte fälla 2 älgar på en ö, och han kunde inte finna att vargar dödat någon älgko under hösten /76/.

Det är möjligt att dessa vargar misslyckats i älgjakten för att de var ***småvuxna*** - fällda vargar vägde under 35 kg. Det är också möjligt att jaktförmågan hos de flesta av dem ännu inte var fullt utvecklad. Kutjerenko och Zubkov /55/ framhåller att ***Fjärran österns vargar*** är specialiserade på att jaga ren och älg, men att de ***väljer älgar efter kön och storlek***: ***"De föredrar att anfalla kalvar och ettåringar, och på våren fäller de med framgång dräktiga kor.*** Kraftiga tjurar förföljer de som regel bara när det är skare; annars väljer de gamla och efter brunsten svaga djur".

Central-Rysslands stora starka vargar är långt överlägsna Fjärran österns i älgjakt. Under jakt i november 1972 korsade vi en väg med blodspår efter en älg, förmodligen skadad av en tjuvskytt. ***Vi fann en årsgammal älg död 500 m från vägen med båda lårmusklerna lösrivna nästan intill benpiporna; betten började nedanför svanspartiet och gick till hasslederna. Nedanför var älgens ben tjocka som elefantben, av en frusen blandning av blod och var. Spår visade att cirka 2 km från vägen hade 2 vargar nått en älgflock, men bara klarat att bita ettåringen.*** Efter det första framgångsrika bettet hade de bara anfallit denna. De vuxna älgarna hade inte försökt skydda den, bara fortsatt. Ettåringen släpade sig efter, dömd att gå under. ***Vargarna rev*** under tiden loss ***stora muskelstycken från benen. Detta fortgick under nästan 1 km.***

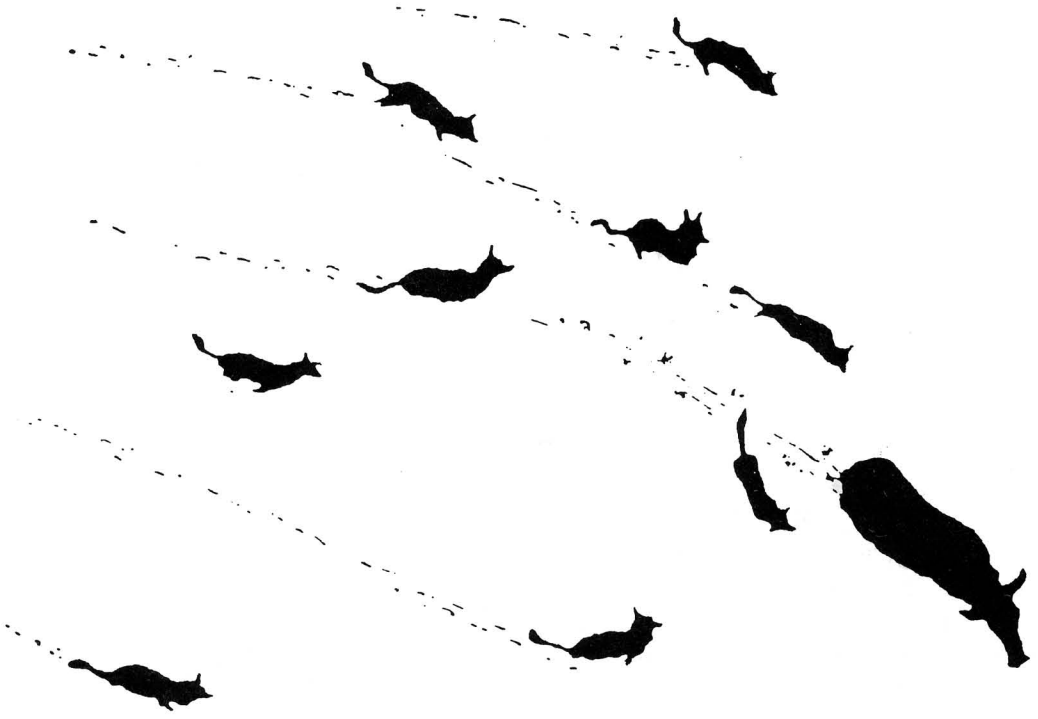
*

De följande åren ökade antalet rapporter om framgångsrika, ensartade vargangrepp på älgar. I Kirovdistriktet fann Glusjkov /20/ i januari 1973 att en vuxen varg hade förföljt en femtaggig tjur som ännu inte hade fällt hornen. Under 5 km angrep vargen och tillfogade älgen betydande sår på buksidan. Älgen, som sköts, var 9½ år, vid gott hull och utan tidigare skottsår eller andra skador.

I mars 1973 upptäckte Glusjkov en liggande älg med skadade akillessenor och muskler på bakbenen ovanför hasslederna. Bara med svårigheter kunde den röra sig. Den hade ätit allt den kunnat nå, och den dog av utmattning efter 2 dagar.

I februari 1978 stötte Glusjkov i samma område på ***spår efter en vuxen älgtjur som släpat bakbenen.*** Den reste sig först då Glusjkov var 20 m från den - men med svårigheter. Den försökte inte gå undan, bara vred på huvudet då vi gick runt den. Vi sköt älgen, som var illa skadad och ***rutten på båda bakbenens muskler.*** Den var 3½ år. Vargarna gick inte fram under de 2 veckor Glusjkov observerade den döda tjuren, men närmade sig platsen 3 gånger.

Bogolov /10/ anser att 10-15 % av Kalinindistriktets älgar dör efter kort förföljelse av vargar som skadar långsammare älgar genom bett i bakbenen. Men Bogolov har observerat att vargarna

Vargars älgjakt i hög snö och rådjursjakt med bakhåll.
Efter Bibikovs "Volk" (Vargen) 1985.

mest angriper genom att i gåsmarsch smyga sig tätt in på betande älg. Den främste vargen hugger tag i bakdelen av älgen. När denne rycker till slits det löst ett stycke hud och muskelväv. Av såret mister älgen förmågan till samordnade rörelser. Om älgen inte kommer loss hänger vargen fast i den och de övriga vargarna kastar sig också över den. Upplösningen kommer som regel inom några sekunder - en kalv hinner vanligtvis inte ens att flytta sig 10 m.

Vargars egenartade sätt att döda älgar gör det frestande att anta att de "medvetet" börjat lämna en del av sina offer levande, eller rättare sagt halvdöda - för att matförrådet inte ska bli stenfruset.

*

Allen /134/ har beskrivit nordamerikanska vargars sätt att döda älg på ön ***Isle Royale***, som är ett reservat i Michigan, USA. Under 18 års observationer blev vargbeståndet där helt förnyat, men vargarnas jaktmetoder ändrades inte.

Vargarna angrep nästan alltid vuxna älgar bakifrån och på plågsamt sätt. Sen en älg blivit sårad minskar dess försvarsförmåga och vargarna riktade betten mot det ännu oskadda bakbenet, sidorna og analpartiet. Om ett halvdussin vargar hänger sig fast vid en älg faller den omkull. Ibland bet vargarna ihärdigt i nosdelen. När älgen var lemlästad eller fallit omkull, dödade vargarna den genom att bita av halsen.

*

Allens iakttagelser tillåter en förutsätta att de eurasiatiska vargarna - åtminstone de centralryska - fortlöpande har utvecklat sin förmåga att jaga älg och att de på 1970-talet nästan överallt blivit duktigare att fälla dem. Bland annat har jägare i Oktjor-området i Permdistriktet meddelat att de fram till 1969 inte hade sett att 2-3 vargar kunnat döda en älg. Men vid mitten av 1970-talet var det sällan att en älg där överlevde eller klarade sig oskadd om den anfölls av ett vargpar. ***Vargarna hade lärt sig att jaga älg*** vid småälvar med branta sidor, i tät skog, bland vindfällda granar eller i andra områden ***där det var svårt för en älg att försvara sig och den inte kunde undgå att bli biten i bakbenen.***

I Kirovdistriktet registrerades 131 vargdödade älgar 1976-77. Enligt Glusjkov /21/ har sådana händelser blivit 6 gånger vanligare i de södra delarna och 9 gånger vanligare i de norra - och detta trots att i dessa snörika områden blir rester av dödade älgar bara slumpvis funna.

Kotjetkov /46/ har sen 1974 undersökt ***vargars jaktbeteende i Kalinindistriktet*** och funnit att vargarna där mest lever av älg. De smyger fram, spårar, omringar och driver älgen till en myr, där de springer fatt den. ***Kotjetkov skriver att en vargflock om upp tlll 6 lyckas i 1 av 5-6 anfall, men ensamma vargar bara i 1 av 9.***

Rusakov /97/ skriver att i Pskovdistriktet (O om Estland) är älg samman med nordhare och sork vargens huvudföda. Flest älgar blir dödade i november-februari. Av 10 älgar som vargar dödade i februari var 6 kor, 2 tjurar och 2 årskalvar. De blev funna inom 3 km^2.

Jazan /130/ har funnit att ***sen varg dök upp i Petjora-Ilytj-reservatet i Komi-republiken blev 70 % av älgkorna utan avkomma.*** Han fann också att bland de vandrande (flyttande) taigaälgarna var många kor utan kalv. ***I Komirepubliken observerades 244 älgar från flyg 1961. Bara 14 var årskalvar. Av 169 älgar räknade i reservatet där var bara 4 årskalvar.***

Vid flygräkning i Smolénsk-distriktet de år vargar var talrika fanns 0,3 kalvar per älgko /2/. Vid räkning i Vit-Ryssland i slutet av 1970-talet /102 Rykovskij/ hade bara 15-20 % av korna kvar sina kalvar, trots att det normala dräktighetstalet där under olika år var 0,5-0,8. I Permdistriktet fann Neganov /79/ att ***68 % av vargexkrementerna innehöll rester av älgkalvar i maj-augusti.***

Farligast för älg är varg i nordområdena. Makridin /64/ skriver att vid flygobservationer fann man att **20** ***älgar levde fast i buskskogarna vid en älv på halvön Jamál (N. Sibirien) intill att***

3 vargar dök upp där. Efter en månad fanns 4 älgar i livet. Makarova /67/ uppger att Karelens 500-600 vargar årligen dödar 700 älgar och 400 renar.

*

Hur skadliga vargar är för vildrenars reproduktion klarlades redan före II världskriget i ***Lapplands naturreservat (Kolahalvön). Enligt Semjónov-Tian-Sjanskij /108/ dök där 1941 upp 3 vargar som orsakade att vildrenflockens årliga ökning sjönk till 3 % - vilket ska jämföras med att den genomsnittligt var 23 % de närmast föregående åren.***

På Tajmyr (N. Sibirien) fanns på 1960-talet ***90 000-100 000 vildrenar. Sen man utrotat vargarna ökade renarna 1966 till 250 000 och i slutet av 1970-talet till 480 000 /66/.***

I Öst-Sibirien og Fjärran östern jagar vargen mest sibirisk hjort, manchurisk wapitihjort och rådjur. Åren 1972-74 fann man på tajgan i Chamár-Dabán (nära Bajkalsjön) inom 20 000-25 000 ha varje vinter 7-10 vargdödade sibiriska hjortar. På en högplatå i Burjätien (Öst-Sib.) dödar varg bara under hösten **30 %** av rådjuren, och av wapitihjortarna upp till 10 %, i vissa räjonger mer än 20 %.

En undersökning i Fjärran östern nära Chabárovsk har visat att vargen där är nära kopplad till wapitihjortarna som är deras huvudföda /24/. Vargarna smyger sig på dem, förföljer dem på skaren och i djup snö, och driver dem mot andra väntande vargar. I ett kustområde (Primórje) vargdödades av 171 hjortar 44 % i djup snö och på skare, 33 % på isen av älvar och vid källor och 13 % vid isråkar. Under snörika vintrar dödade vargar fler hjortar än de åt, vilket Rakov /95/ ser såsom en yttring av de lokala vargarnas *benägenhet att lagra föda.*

Även Kutjerenko och Zubkov /55/ hävdar att varg dödar många flera klövdjur än som svarar mot födobehovet. De skriver: "Under den kalla årstiden uppehåller sig vargarna ofta vid älvar, särskilt under senvintern då det bildas översvämningsis. Där kan de då tämligen lätt finna ett bytesdjur, som de försöker jaga ut på isen, där upplösningen kommer snart." Vid sådan jakt är vargarna mästare i att komma uppifrån höjder och jaga bytesdjuret utför. De vet var wapitihjortarna finns. Vid havsstranden driver vargarna offren mot en älv, ut i havet eller mot strandklippor. De väntar sen ut att hjorten drunknar eller kommer upp ur vattnet.

Fjärran österns experter är ense om att vargens rovgirighet är en av orsakerna till sikahjortarnas och goralernas (getantilopernas) minskade utbredning och antal i Amúr-Assúri-området.

Den kazachstanska ökenvargens skadegörelse på klövdjur har Sludskij undersökt /109/. Det finns många olika klövdjur i Kazachstan. ***Han anser att fram till slutet av september tar varg varje år 35 % av saiga-antilopernas och 40 % av de persiska gasellernas ungar.*** En varg i Kazachstan beräknas varje år döda 90 saigaantiloper eller 50-60 vildsvin. Hur många klövdjur vargar dödar totalt kan förstås av att bara i Kazachstans öken- och halvökenområden finns så många vargar att därifrån levereras upp till **13 000** vargskinn per år.

Under hårda snörika vintrar och vid skare ökar vargens skadegörelse på Kazachstans klövvilt betydligt. ***I norra halvdelen dödade vargar i februari-mars den hårda vintern 1940-41 nästan alla rådjur i 7 distrikt. Det upprepades 1948-49.*** I ett annat område dödade vargar den snörika vintern 1945-46 nästan alla rådjur och halverade antalet vildsvin.

Om vargar inte finner lättare byten kan de orsaka stor skada på vildsvin. Förekomst av andra klövdjur räddar vildsvinen från stora förluster, bara svinen inte är lättare att jaga. Det är mest grisarna som dödas.

I ***Kaukasus*** berg tycks vargen jaga med framgång. Enligt Kudaktin /51/ fäller en ensam varg där mer än 30 % av de förföljda hjortarna och vildsvinen, vargar i par mer än 36 %, och 3 eller flera vargar som jagar samman nära 38 %. De höga talen - 34,5 % dödade hjortar, 27,5 % vildsvin - beror också på att vargarna i sitt revir vet de rätta jaktställena. Detta innebär att de cirka

100 vargarna i Kaukasus naturreservat under 1970-talet dödade mer än 1000 av de 25 000-30 000 klövdjuren där.

I ***Vit-Ryssland*** minskar förekomsten av hjort och älg vargarnas jakttryck på vildsvin och rådjur. Lavov /57/ meddelar att i Bereziná-reservatet med vinterbestånd om cirka 850 vildsvin, 750 älgar, 65 hjortar och 25 rådjur, fann man under april 1978 - december 1979 21 vargdödade älgar, 12 hjortar, men bara 11 vildsvin. Lavov beräknar att vargar där årligen dödar 142 älgar och 69 vildsvin. Han fann att de dubbelt så ofta jagar älg eller hjort som vildsvin.

Vargen tar många pälsdjur i skogs- och tundraområdena, främst nordharar. ***Den dödar rävar med framgång, men äter dem sällan.*** "Där det är gott om varg blir räven en stor sällsynthet", skriver Mantejfel och Larin /68/.

Kutjerenko och Zubkov /55/ hävdar att **Fjärran österns vargar** på 1970-talet dödade räv, grävling och mårhund vid varje tillfälle som bjöds dem. De skriver att vargarna åt 2-3 av 10 dödade rävar, men 8 av 10 mårhundar.

På senare år har bävern ökat överallt och därmed vargens jakt på detta djur. I Vit-Ryssland är bäver tämligen vanlig vargföda på våren och sommaren, och bäverrester utgör 14 % av exkrementerna /17/.

Till vargens sällsyntare offer hör murmeldjur, bisamråtta, mård, järv, lo och barrskogens vilt. ***Enligt rapporter från flera håll kan vargar övervinna björnen.*** I Archangelskdistriktet dödade skogsvargar en frisk 1½ års björn /96/. ***På Tajmyr tog vargar 1974-75 omkring 600 fjällrävar från pälsjägares fällor /116/.***

*

I många distrikt utanför svartjordsbältet har varg blivit det största hindret för inplantering av hjortar. ***I distrikten Kalínin och Kirov och några andra snörika distrikt gör vargarna slut på de små hjortbestånd som naturligt spridda dyker upp här och var.*** Utanför svartjordsbältet kan inplanterade hjortbestånd bara bevaras om de skyddas mot varg. I ett område i Vladímirdistriktet levde exempelvis 10 stycken år 1955 utplanterade sikahjortar i 5 år och fortplantade sig. Men 1960 började vargar jaga dem. Första året tog de 12, och snart var beståndet borta. Av de sikahjortar som dog i Oká-reservatet (Rjazán-distr.) 1933-63 dödade rovdjur, mest varg, mer än **53 %.** Sjukdom tog 4,6 %, tjuvskyttar 4,6 %, kylan 6,2 %, översvämningar 6,2 % och 24 % dog av okända orsaker /35/.

Vargar är ibland också en plåga för jakt- och draghundar. De dödar och äter många. År 1977 tog varg 33 rasjakthundar i Kirovdistriktet. ***I några nordliga bosättningar där jakthundar fick gå lösa, blev alla dödade av vargar.*** En hungrig varg kan springa kilometervis efter en jagande hund, även på dagen. (Pavlov ger flera andra exempel på vargdödade hundar.)

Det finns lite skrivet om matåtgången till vargar. Priklonski /93/ har beräknat att bara ***i europeiska Sovjet tog vargar 1975-77 årligen 73 000 vilda klövdjur, varav 93 % var unga. De dödade djurens vikt var omkring 950 ton.*** Förlusterna i hela Sovjet var givetvis mycket större.

*

Även om vargarnas skadegörelse är självklar har den bestritts under senare årtionden. Några exempel på framförda argument:

1. *Trots att vargen har ökat, så har klövdjuren överallt ökat.* Särskilt vildsvin har spritt sig till det snörika nordosteuropeiska Sovjet med långa och kalla vintrar och där blivit jaktbart vilt.

2. *De vilda djur som lever där det är gott om varg blir otillräckligt utnyttjade i jakthushållningen.* Inte ens i det europeiska RSFSR (Federativa republiken) fälls mer än 5 % av de observerade älgarna och bara i enstaka distrikt 10-25 % av vildsvinen.

3. Som (oriktigt) bevis för att vargen är ofarlig för klövdjurens förökning anföres ofta att mass-*död bland klövdjur förekommer även i ett och annat vargfritt område.* ***Men massdöd vid epizootier förekommer lika ofta bland dem som lever under ständigt jakttryck från varg.***

Argumenten för att bevara varg baseras på teoretiska bedömningar av det ekologiska sambandet rovdjur-byte - dvs det hävdas att rovdjur är viktiga, ibland nödvändiga, för bytesdjurens existens, och att vargen är en naturlig medlem i ekosystemen /77/.

Vetenskapliga arbeten har åberopats som bevis för att vargen har en funktion i det naturliga urvalet och därför främjar vilda klövdjurs vitalitet. Den förste som försökte visa detta var Mitjurin /70, 1970/, som (oriktigt) skrev att varg aldrig dödar mer än 1-2 vildrenar under varje jakt. Makridin /63/ har skrivit samma. Men Mitjurin framhåller också att efter intensiv vargfällning på Tajmyr bestod renstammen likväl av nästan 1/3 sjuka djur. I Darwinreservatet (distr. Vólogda och Jároslavl) dök det upp nya sjuka älgar efter att man utrotat vargen där /39/.

De första rapporterna om vargens hälsofrämjande inverkan på klövdjursbestånd kom som ett eko av amerikanska ekologers undersökningar /135, 72, 90, 137 m fl/. Enligt dem skulle den nordamerikanska vargen främst jaga sjuka och icke livskraftiga djur - som ju vid angrepp på en flock utskiljes från de friska och starkare p g a sin långsammare flykt. ***Men det bör observeras att de amerikanska vargarnas selektiva roll har noterats på en ö*** - i reservatet Isle Royale, där varg håller älgarna vid ett antal som svarar mot öns betestillgångar /134/. (Pavlov anmärker att han bara sett bilder av de här nordamerikanska vargarna, men att de liknar varg-hund-hybrider. I familjerna förekommer ibland svarta djur, vilket tyder på att de skulle vara hybrider.)

*

Meddelandet om det här positiva sambandet mellan rovdjur och bytesdjur föranledde ytterligare undersökningar i Sovjet. Resultat motsvarande de amerikanska stärkte argumenten för att skydda vargar. Kudaktin /51/ hävdade att i Kaukasusreservatet förföljer vargarna inte bytesdjur som ***springer uppför sluttningar***, för så räddar sig bara friska och starka djur. De flesta dödade hjortar var gamla och unga, mest handjur och ofta med svaga horn. Efter studier 1972-76 i reservatet, där klövdjur är fridlysta, hävdade Kudaktin att i dess ekosystem spelar varg **sannolikt** en positiv roll genom att hålla klövdjuren i ett tillstånd som närmar sig det bästa möjliga.

Intressant är Petjenjuks slutsats efter undersökning av sikahjortar som var acklimatiserade i Chopjór-reservatet (Vorónezj-distr.) /87/. Där slutade man i början av 1970-talet att förfölja vargarna och från 1973 blev där en fast stam. På 1960-talet hade hjortarna där blivit så många att de hindrade buskar och träd att tillväxa. Bara människors och vargars jakt kunde minska hjortarna och ansamlingen av djur längs reservatgränserna. Omkring 1976 upphörde det att man vintertid i reservatet såg kalvar som inte klarade att vargar förföljde dem 100 meter.

Men Petjenjuk understryker att trots vargens positiva inverkan på hjortbeståndet var "ett mycket stort antal hjortar försvagade och skadade av helminther (inälvsmaskar). Av 10 i Chopjór-reservatet fällda och undersökta hjortar var 7 angripna, mest de unga .- - Vi fann det därför nödvändigt att minska på hjortarna utan att minska antalet vargar" /87/.

Till motsvarande slutsats kom Solomatin /112/, som undersökte vargens ekologiska nisch i Usmán-barrskogen i Vorónezj-reservatet, där vargen utrotades i början av 1950-talet. Fiender till den ökande kronjortstammen blev då snart ***förvildade hundar***, och fr o m den stränga vintern 1963 också ***vildsvin***. Hundarna drev hjortarna till utmattning, bet dem i benen och länderna.

Vildsvinen vande sig att angripa försvagade djur, oftast vid matplatsen. De försökte få omkull hjorten genom att slå med huvudet mot hjortens ben eller med ett bett i ett ben. Deras metoder bedömdes som bristande förmåga att raskt döda en förföljd hjort och lades till grund för den vetenskapliga tesen att varken vildsvin eller hundar kan "kvalitativt" ersätta vargar som hjortjägare, och att bådadera var en ***tillfällig*** företeelse i den ekologiska nischen efter vargen /112/. Från 1975 upphörde därför utrotningen av vargar i Vorónezj-reservatet.

Om vargens selektiva roll utanför reservaten skriver Filimonov, som undersökte vargarna i Aktjúbinsk-distriktet i Kazachstan, där massvis av saigaantiloper vid kalvningen samlas på vissa platser - upp till 50 000 djur inom 400 km^2 /122/. Där lever kanske bara en vargfamilj, och ansamlingen av så många antiloper minskar vargtrycket på dem - en enda vargfamilj kan ju inte göra så stora inhugg bland de många kalvarna. Där ligger också livlösa kalvar, dödfödda, omkomna av svält eller skador. Men förlusterna är inte så stora i dessa koncentrationer, undersökningsåret 1974-75 cirka 4 % där vargar förekom.

Således kan vargen under sådana förhållanden inte förklaras såsom en farlig fiende till saigaantilopen under dess ömtåligaste period. I flyttningstågets "svans" kommer små saigagrupper, som bildar mindre kalvningsflockar för sig om upp till 1000 djur. Dessa tycks vara svagare än huvudflockens - man finner fler döda kalvar på efterflockarnas födoplatser. Där uppehåller sig vargfamiljer oftare än på huvudfödoplatserna. Därför har man ansett att i Kazachstan har vargen en selektiv effekt på saigaantiloperna. Filimonov skriver att vargen här inverkar på dem "inte genom att ta defekta djur - som inte framträder mycket under kalvningen - men genom att angripa de ***mindre fullvärdiga efterflockarna - och vad som är särskilt viktigt, deras avkomma" /122/.***

*

Ekologen ***Filonov*** har till dels sammanfattat vad som är känt från 9 ***reservat*** i det europeiska RSFSR ***om dödlighetens förändringar bland klövvilt vid olika antal vargar och bytesdjur:***

a/ ***Förändringarna är inte betydande.*** Vargens utrotning minskar dödligheten den orsakar bland klövvilt 9-25 gånger, men den ***allmänna naturliga dödligheten bara 1,5-2 gånger.***

b/ " - - Om vargarnas dödande av klövvilt minskade eller fullständigt upphörde, skulle detta ***inte*** medföra den väntade starkt minskade dödligheten hos klövviltet. ***Trycket från vargarna skulle ersättas med andra faktorer (sjukdomar, svält)".***

c/ Detta gör att man bland ***klövdjur*** kan tala om att dödsorsaker ersätts av andra som ***gör dödligheten relativt*** stabil och reglerar djurantalet.

d/ Det är därför inte motiverat att utrota stora rovdjur ***i reservat*** /136/.

Om principer för att reglera ett ***jaktbart viltbestånd*** har Filonov skrivit: "Det är viktigt att kunna förutsäga när ett djurbestånd ökar kraftigt - detta för att kunna minska det. ***I reservat bör man främst använda naturliga medel för att begränsa tillväxten" /123/.***

*

En del forskare har ansett vargen vara inte bara ett "evolutionens redskap" och ett nyttigt medel för att bevara bytesdjurens hälsa, men också deras egenartade "tränare", som håller dem på hög fysisk och psykisk nivå. Professor ***Bibikov*** vill ha ett förbättrat program för vargreglering och skriver: ***"Om man strävar efter att återuppta en verkligt 'emotionell' jakt på inplanterat klövvilt bör vargarna bevaras i området.*** Det är de som hos sina bytesdjur kan bygga upp försiktighet, snabbhet, "grace", uthållighet, dvs sådana egenskaper som förädlar jakten, omvandlar den till verklig tävling mellan värdiga motståndare" /5/. Bibikov skriver att utan vargar är detta bara möjligt vid mycket hög jaktkultur, som inte bara omfattar att människan avlägsnar defekta individer ur bestånden, men också att viltet "tränas" - något som utländsk jaktförvaltning redan tillämpar /6/.

Förslag om sådana åtgärder - i Sovjet framförda i pressen - har påverkat allmänna opinionen och gett upphov till verksamhet för att skydda vargen. ***Kan man*** då med gjorda undersökningar som grund och med anledning av åsikter som framförts i propagandan ***säga att vargar är nyttiga för sina bytesdjur?***

För det första bör man notera en ***oklarhet*** i vad man vill nå vid sådant skydd av vargar: Varför skall man skydda vargen i t ex Chopjór-reservatet, då detta medför större förluster bland de acklimatiserade, utfodrade och beskyddade hjortarna? Att hävda att vargen där är en nödvändig och naturlig medlem i ekosystemet - som skulle hindra att hjortarna betar av den skyddade skogen - det är inte meningsfullt i praktiken, och knappast det vetenskapligt rätta. ***I större delen av Sovjet***

är vargen inte en naturlig medlem i ekosystemet. Att räkna den som sådan är att bortse från den historiska utvecklingen i artens utbredning. (Oklart - menar Pavlov att Sovjets vargar i alltför hög grad lever av tamboskap?)

Det är lika motsägande att hävda att vargarna ska skyddas därför att de är de skickligaste dödarna av stora klövdjur, när man samtidigt säger att i stora bytesflockar dödar vargar främst de svaga djuren.

Begreppet fullvärdigt djur är ganska relativt, och graden av "fullvärde" bestäms i många avseenden av naturförhållandena. Så kan vid snö andra djur bli "fullvärdiga" än vid barmark. Vargarna visar då en egen "mening" om det ena eller andra bytesdjurets "fullvärde".

Det är också lätt att påvisa svagheten i de många påståendena om att vargen gör nytta då det gäller att höja livsdugligheten hos bytesbestånden. Sen länge är det känt att vargen inte är nödvändig för detta. I princip höjer all jakt viltbeståndets kvalitet om den bara inte inriktas på att på konstlat sätt utrota vissa individer eller grupper. Exempel på detta är just den nutida vargen. Dess fullkomlighet som vilt djur är resultatet av att den tiderna igenom har JAGATS. Detta bör kunna tjäna som det främsta argumentet för att begagna MÄNNISKANS jakt som urvalsmedel.

*

Filonovs framlagda slutsatser hade varit av större vetenskapligt värde, om han hade sagt att de ***bara gäller i reservat*** där klövdjuren får leva sitt naturliga liv, ***utan*** människans ingrepp.

Jaktexperternas mening är helt klar: Urvalet inom de ovan diskuterade bytesdjurarterna ska människan göra, inte vargen /68/. ***För jaktexperterna är det en kamp för misshushållning med värdefulla resurser att kämpa för att vargen ska göra urvalet, upprätthålla stammens friskhet och vara naturens "utmejslare".***

VARGENS SKADEGÖRELSE PÅ TAMDJUR

Första försöket i Ryssland att värdera vargens skadegörelse på tamdjur gjorde ***Lazarevskij 1876*** /58/. En ***kommission*** som tillsattes för att studera hans officiella skrivelse ***fann att förlusterna p g a vargar var så väldiga, att också om de bara vore hälften av vad han angav, så vore de mest energiska åtgärder nödvändiga för att snarast utrota dessa rovdjur.***

I jakttidskrifter från de åren skrevs t ex att i Vjatka-guvernementet (Kirovdistriktet) dödades 7 600 nötkreatur och 34 000 får och getter av varg och björn år 1873. Men det framhölls att de faktiska förlusterna inte kunde anges, eftersom de flesta av dem aldrig rapporterades. År 1889 meddelade Turkin att i guvernementet Nizjnij-Novgorod (nu Gorkijdistriktet) med 1,14 miljoner invånare rev rovdjur 7 000 tamdjur under ett år /119, s. 78/.

Zvorykin /33, 34/ ***har i officiell statistik visat att april 1924 - mars 1925 dödade varg inom cirka 2/3 av Sovjet 864 995 tamboskapsdjur.*** Av dem var 52 % får, 5,8 % getter, 18,1 % storboskap (mest ungdjur - 11,3 %), 7,2 % svin, 16 % hästar och 0,3 % övriga.

Osmolovskaja och Priklonskij /83/ har analyserat uppgifter om djurförluster i 30 europeiska distrikt av Federativa republiken (RSFSR). Där registrerades 1975-76 att vargar dödade 19 677 tamdjur. Av dem var 58,2 % får och getter, 31,2 % renar (i Múrmansk-distriktet och Nénetsernas /Samojedernas/ autonoma krets), 8,7 % storboskap (mest kalvar), 0,4 % hästar, 1,5 % svin, gäss, hundar och andra husdjur. Med underlag i förlusterna 1976 anser Priklonskij /92/ att i Sovjets europeiska del tar vargar 20 000 djur av tamboskapen per år.

Enligt ofullständiga officiella tal från jaktmyndigheterna ***i hela RSFSR*** (alltså även Sibirien och Fjärran östern) för ***år 1977***, då vargantalet var i stigande, ***dödade vargar nästan 14 000 får, mer än 1 000 hästar, 3 000 nötkreatur och 17 500 renar.***

Tabellen nästa sida visar förluster som varg tillfogat boskapsskötseln i några distrikt utanför svartjordsområdet. Man märker att i mitten av 1970-talet var förlusterna klart stigande. Det gällde också i andra distrikt av RSFSR - Archangelsk, Vorónezj, Smolénsk, Vladímir /2, 98, 107, 118/. I Burjätien (vid Bajkalsjön, 351 000 km^2, 0,95 miljoner inv.) tog vargar 1970-76: 2 330 får, 206 nötkreatur och 264 hästar. Också på andra håll gjorde de stor skada. Bara i distriktet Leninabád i Tadzjikistan rev vargar 2 330 får och getter.

Vargangrepp är huvudorsaken till det kritiska tillståndet för de 3 000 mycket värdefulla Tofolar-renarna i de östliga Sajánbergen (S. Sib.). Renskötselns förluster på grund av varg har alltid varit mycket svåra. ***Semjónov skriver att i Nénetsernas nationella krets dödade vargar år 1951 708 renar och dessutom spred den kollektivt ägda flocken så att 7 048 djur försvann spårlöst. Inom kretsen förlorades på grund av vargars härjningar över 75 000 renar på 10 år*** /104/.

Enligt jaktmyndigheterna dödade varg 1977 i Jamálo-nénetsernas autonoma krets (V.- Sib., 0,23 milj. inv.) 7 225 renar. I Jakutien tog rovdjur 1972-78 38 733 tamrenar, 6 098 hästar och 1 038 nötkreatur. Lika stora förluster orsakar vargarna boskapsskötseln i Magadán, Tjitá och andra nordöstliga distrikt.

Vargdödade tamdjur enligt de statliga jaktinspektionerna

distrikt	år	getter-får	nötkreatur	hästar	svin	tamfågel
Kirov	1943	4276	1510	1746	181	
	1944-50	5476	4687	6396	200	
	1950-51	2815	695	1140	124	
	1957	684	47	86	32	5202
	1973	710	4	?	?	
	1974-77	4151	432	?	?	
	1978-79	650	71	?	?	
Perm	1974	3161	427	20	80	
	1976	663	323	5	8	
	1978	908	364	3	16	
Gorkij	1977	194	17	-	2	
	1979	241	10	1	-	

Dessa exempelvisa rapporter ger inte besked om de verkliga skadorna bland husdjuren. ***Rapporterna är ofullständiga, särskilt sedan statens försäkring av sovchosboskapen upphörde.*** Exempelvis uppgav det statliga försäkringsföretaget att i Kirovdistriktet vargdödades år 1976 24 nötkreatur och 474 får - men lantbruksmyndigheterna 308 nötkreatur, 625 får och 63 svin.

*

Sommaren 1960 deltog jag (Pavlov) i jakt på ett vargpar och 2 ungar i Kirovdistriktet kring byn Varasji i Vjatkaområdet (s. 9). Vid spårningen av vargarna, som jagade 10-12 km runt lyan, befanns ett diföl ha varit deras första offer, 10 maj vid byn Ledentsovo. Den 18 maj dödade de i en inhägnad vid Kozicha en ras-kvigkalv, 23 maj i Bolsjój Jaran ett tvåårs föl på bete, och 14 juni i Novyje Kopnjata ett ettårs föl. I en inhägnad vid Varasji angrep paret 8 juli en flock kalvar och rev ihjäl 2. Den 10 juli var paret på nytt i Ledentsovo, där 4 avelstackor dödades. Nästa dag rev de en 9 månaders gris i Zui och skadade illa en annan. Det sista angreppet gjorde dessa vargar 13 juli på en äng i Ankusji, den angripna by som låg längst från deras lya, och där dödade de 2 föl.

Av dessa vargarnas starkt ökade rovgirighet i juli förstår man hur mycket boskap de skulle ha dödat i fortsättningen, under ungarnas tillväxt - men vi lyckades göra slut på hela familjen.

I rapporterna står det inte ofta om framgångsrika vargjakter i Vjatka, men om följderna av vargangrepp. Några exempel:

Nästan 65 km följde 3 vargar i oktober 1958 efter en flock om 35 kalvar, som vapenlösa herdar med hundar drev mellan två byar. Vargarnas anfall på flocken misslyckades tack vare de modiga hundarna. Sen flocken drivits in i byn tog vargarna 2 getter och 1 kalv på bete.

I en by i Zújevka-räjongen (s. 9) rev 2 vargar 21 juni 1969 7 får i ett hägn och skadade 4. Den 19 juli dödade en varg 3 får där och den 25 juli släpade den bort ett får från hägnet. Den 22 juli var det sannolikt samma varg som vid ett hägn i en by 12 km bort rev 2 får. Alla angrepp skedde på morgonen. Vargen hoppade in i hägnet över det cirka meterhöga stängslet. Fåren var inte vaktade. Att vänta ut vargarna lyckades inte.

Augusti 1972 hoppade vargar in i ett obevakat hägn med avelsfår i en by i Néma-räjongen och dödade och lemlästade svårt ***94 djur***. Hur många vargarna var kunde inte fastställas.

I augusti 1975 tog sig vargar in i ett obevakat och icke belyst fårhägn 2 km från en tätort i Sovjétsk-räjongen. ***Efteråt låg 36 av de 150 djuren döda invid stängslet, medan de övriga var jagade ut i skogen.***

September 1976 i Nolínsk-räjongen: Vid en skogsdunge började vid mitten av sommaren en varghona med 7 ungar att lura på de får som om morgnarna släpptes ut från ett hägn omgivet

av metallnät. När vargarna angrep fåren försökte vaktflickorna hålla sig mitt i flocken. En hästherde med gevär hann inte skjuta någon av vargarna. ***Mer än 100 får dödades.***

Från mitten av 1970-talet var sådana här vargangrepp inte sällsynta i Kirovdistriktet.Trots det sände de lokala lantbruksledarna inga som helst rapporter till jaktinspektionen. Det blir stora förluster vid vargangrepp på får och ren eftersom dessa är helt hjälplösa. Får försöker inte ens att löpa iväg åt olika håll när vargar närmar sig - de samlar sig i tät flock. Vargarna störtar sig över flocken, grips av jaktiver och river fåren ett efter ett. Det blir inte bättre om fåren grips av panik och löper från varandra. Då ökar antalet lemlästade djur.

Så här beskriver Kozlov /44/ följderna av varganfall:

"I november 1953, i Novoselo-räjongen i Krasnojárskdistriktet (vid Jenisej), anföll 5 vargar en snöstormsnatt en fårhjord och ***rev ihjäl 94 djur av 99***. Bara 5 får som hade avlägsnat sig från flocken blev oskadda. I augusti 1957 dödade i samma räjong 2 vargar på dagtid 25 får på en gård och i september nattetid 72 på en annan. I början av december 1952 ***rev 2 vargar*** i Karatuzjkojeräjongen ***145 får vid tre angrepp på 5 dagar.***"

Mycket farliga blir vargar i ett fårhus eller ett hägn. På en timme rev en gång 2 vuxna vargar ihjäl 96 får i en inhägnad /43/. Om ett fårhus inte är välbyggt kan man inte heller undgå skadegörelse om vintern. Förr var det vanligt att vargar för att ta sig in till får rev hål i halmtak. För det mesta klarade de att ta sig ut igen. Ett exempel från Kozlovs bok:

"Natten till 1 januari tog ***4 vargar*** sig in ***i ett fårstall*** i Sjilikov-räjongen i Rjazándistriktet och ***dödade 78 får***. Stallet låg i en skogskant, 3 km från en by. Vargarna tog sig ut genom porten som hade öppnat sig genom trycket från fåren" /43/.

Lika svåra blir förlusterna när varg angriper ren. Enligt jaktexperter /60, 62 och andra/ ***kan en vargfamilj riva 80-100 renar vid ett enda angrepp och sedan förflytta sig upp till 75 km för att undkomma förföljarna.*** För rendriften i tundraområdena är vargar särskilt skadegörande genom att de skingrar renhjordarna så mycket. ***I Komi-republiken rev vargar 1953 3 787 renar och skingrade 9 234 så vitt omkring att alla måste räknas som "spårlöst försvunna" /62/.***

Mindre förstörande är varganfall på nötkreaturflockar. I dem river ***vargarna*** ofta kalvar och inte sällan 2 eller 3 års ungdjur. De ***har viss fruktan för kor***, särskilt i flock - ***vanligtvis angriper korna vargarna.*** Jag känner inte till något säkert fall då en ko vargdödats, om den inte gått fast i sankmark, varit tjudrad eller på annat sätt varit hindrad att röra sig fritt.

Vid en undersökning 1974 i Kalinindistriktet registrerades ingen vargdödad ko. Men en häst som ju är starkare än en ko går som regel förlorad vid vargangrepp. Många iakttagelser visar klart vargars strävan att döda flest möjliga tamdjur, och bak detta får anses ligga vargens natur eller rättare sagt instinkt. Denna instinkt har utan tvivel utvecklats under lång tid.

Det är inte länge sen att varken bönder eller herdar ville äta får som vargen hade dödat - sannolikt av fruktan för rabies. De döda djuren fick ligga kvar där de dödats. Man tror nu att på så sätt fick vargen befäst vanan att riva mycket boskap för att ha födoförråd. Detta stämmer också med att ***det våldsamma dödandet*** mest sker om hösten, ***särskilt senhösten, då de dödade djuren inte hinner ruttna fullständigt före vintern.***

Erfarna jägare utnyttjar detta vid spårning vintertid av varg - de vet att vargar har för vana att besöka ställen där de dödat boskap, om det så bara finns "några ben igen" av bytesdjuren.

*

Vargen orsakar boskapsskötseln väldiga indirekta förluster - genom att överföra många ***INFEKTIONSSJUKDOMAR till boskapen***, bl a mjältbrand, mul- och klövsjuka, brucellós och rabies. Vargars kadaverätning vid boskapsgravar, som lockar dem därför att föreskrifterna om ordentlig nedgrävning av döda djur fortfarande inte efterlevs, gör att vargar i betydande omfatt-

ning sprider smittosjukdomar. De överförs till boskap. I områden med en bofast vargfamilj brukar betesmarkerna vara starkt infekterade av organismer som orsakar cysticérkos, echinococcósis (blåsmasksjuka) och andra parasitsjukdomar. Särskilt i Kirovdistriktet har får inte sällan allvarliga skador av cysticerkos runt byar där varg jagar år efter år. ***Blåsmasksjuka orsakas av dvärgbinnikemask. Livsfarlig för djur och människor.***

*

HUSDJURS SKYDD MOT VARGAR. Erfarenheten visar att det är tidskrävande och svårt att utrota en vargkoloni. Trots hårdare jakt är det nödvändigt att på alla sätt skydda främst får, kalvar och renar. Min (Pavlovs) kännedom om vargens natur har överbevisat mig om att förlusterna kan minskas om man utnyttjar erfarenheterna hos vargjägare och dem som fångar vargungar.

Djurägare bör upphöra att låta vargdödade djur ligga kvar på angreppsstället, inte för att få vargarna till att sluta att riva många husdjur, men för att undandra dem dessa matförråd. Det bör sörjas för bästa skydd av de husdjur som blir mest angripna av varg. ***Vargar specialiserar sig på vissa djurarter.*** På vissa ställen kan de vara mycket farliga för hästar eller nötkreatur, getter, gäss, medan de i närliggande områden inte visar intresse för dem. Det är känt att vargar helst bara angriper sina bytesdjur under välkända förhållanden. Sabanejev skrev om detta redan 1877 /103, s. 275/: " - - den sibiriska skogsvargen rör aldrig i skogen tjudrade tamdjur, men försök att i centrala Ryssland binda ett tamdjur vid en påle eller buske vintertid, eller på stäppen när som helst på året! Där räknar inte vargen linan som en 'fälla'."

Det sagda bekräftas av att boskapen i Vjatkaområdets småbyar tidigare i regel utan tillsyn kunde beta på skogsängar utan stora förluster till vargarna.

Jaktexperten Bologov i *Kalinindistriktet* berättar att ***en kvigkalv*** som hade kommit bort från flocken levde ***7 månader*** i en skog ***i en vargfamiljs jaktrevir.*** Under den tiden angrep vargar två gånger flocken som kalven försvunnit från. Kvigkalven blev så förvildad att den fick skjutas. ***Vargfamiljen vågade inte jaga den i skogsmiljö.*** Bologovs undersökning /8/ av problemet att skydda husdjur mot varg under Kalinindistriktets förhållanden visar att ***40 av 57 angrepp på boskap gjordes i hägn - alla på natten, efter midnatt.***

Trots att vargarna ständigt förföljdes av jägare gick de in i befolkade områden av sitt revir, från 15 till 40 gånger under ett år, och 80-85 % av besöken skedde i maj-november. ***Vargarna var mycket försiktiga.*** De skrämdes av varje ny förändring, flydde vid minsta onaturliga störning under natten eller som hade samband med människor. De behövde från 3 dagar till någon månad, vanligtvis 17-20 dagar, för att vänja sig vid nya föremål och störningar.

Ett studium av vargars fruktan för okända föremål gav följande resultat.

En arbetsrock hängdes i slutet av februari på två käppar 150 m från en boskapsgård, intill en kadaverhög som regelbundet besöktes av vargar. Då stoppade de 300 m från rocken. De vände och gick och sniffade i alla kolchosbyarna och tog en hund i en av dem. Under 20 dagar försökte de sedan, i hel grupp, i par eller ensamma, 5 gånger att gå till kadavren, varje gång närmare dem. Den 20. dagen gick två vargar fram till dem men rörde dem inte. ***Sen man flyttat rocken 3 m åt sidan gick vargarna inte fram.***

Försöket är ett exempel på vad man kan göra för att skydda boskap. Åtgärderna kan tyckas enkla, men man bör vara påhittig och klar över att vargar är olika och att bland dem finns mycket "förståndiga" individer. Bologov fann det effektivt att vid hägn göra gömslen för en människa - t ex av några bräder, skifferplattor eller en presenningbit. /Se Bologov i "Vargens beteende", översättning 1984. Nr 5 i litteraturlistan till Pavlovs "Vargen" 1982/

Särskilt bra resultat gav en fågelskrämma som föreställde en dåligt maskerad människa, några trasor upphängda på snören och under varma årstiden ett knippe uthängda leksaksballonger. Först efter en månad gick vargarna fram till ett hägn med ballonger. Ballonger i betesmark hade samma skrämselverkan. Där verkade de som "extra herdar".

Herdars uppträdande är viktigt då det gäller att hindra angrepp. Vargjägare vet den enskilda vargfamiljens vanor, och de kan lära herdarna att uppehålla sig på rätta ställena i boskapsflocken och att uppträda så att de skrämmer vargarna.

Initiativ på detta område har tagits av Bologov /5/. Han har i Kalinindistriktet märkt att ***vargar*** på natten ***undviker belysta områden***, och att i upplysta hägn undgår boskapen vargangrepp. Sen en sovchos 1977 och 1978 på Bologovs inrådan infört belysning av ett hägn med boskap och gett herdarna råd om åtgärder mot vargangrepp, fick man inga förluster av husdjur, trots att vargar 1975-76 hade gjort skador där för 3 600 rubler.

Det ska betonas att skyddsåtgärder för tamdjur bara är verksamma där vargar förföljes hårt och därmed fruktar att möta människor. Ersättning till jägare som medverkar i boskapsskydd bör alltid stimulera dem till insatser.

VARGENS FARLIGHET FÖR MÄNNISKAN

Det är inga sagor att vargen angriper människor. Allmänheten bör få full upplysning om sådana händelser för att kunna bedöma faran och i tid vidtaga åtgärder. Både försöken att framställa vargangrepp på människor som mycket sällsynta och att begränsa möjligheterna att behandla problemet kan bli alltför ödesdigra. Jag (Pavlov) anser det ***nödvändigt att beskriva några förfärliga detaljer vid vargangrepp på människor***. Detta för att ge riktig uppfattning om de tragedier som inträffat i vårt land och om hur fruktansvärda människoätande vargar är.

*

Farligast för människan är de kringstrykande ***rabiessmittade vargar*** som går in i byar och städer. Rabies ***kan finnas i både små och stora vargbestånd***, men så snart ett bestånd växer, ökar också rapporterna om människor som har blivit bitna, och om vargar som dödats för att de misstänkts vara rabiessjuka.Turkin som rapporterar om att vargar bitit människor på 1870-talet efter en mycket stor ökning av vargantalet skriver: "Vi måste erkänna att dessa tragiska händelser är väldigt många i Ryssland, men trots att bara ett fåtal av dem blir omskrivna i pressen hör man ***varje år*** om rabiesvargar" /119, s. 77/.

För att styrka sina ord hänvisar Turkin till 38 tidskriftsartiklar om rabiesvargar. Det tycks även på 1900-talet ha varit få år då inte sådana har påträffats i några av landets distrikt. Men fram till senaste tid rapporterar inte heller jaktkretsar mycket om rabiesvargar. Kända är bara enstaka, mycket tragiska fall av sådana vargars angrepp. Så skriver Plesskij /1952:2/ att på gator ***i Kirov bet 2 rabiessjuka vargar en kväll 1924 omkring 20 människor, av vilka 10 dog***. I rapporter från jaktinspektionen i Kirov 1954 står att i Urzjumräjongen bet en varg den våren 3 människor innan den dödades.

Är det bara rabiessjuka vargar som angriper människor? Länge hade lärde och allmänhet mycket olika meningar om detta. År 1933 skrev Kaverznev om vargangrepp på människor /38/. Han avvisar folks övertygelse att det finns människoätande vargar. Han använder statistik från före 1917 om vargdödade människor. Men samma uppgifter åberopade de kända jaktexperterna Generozov och Solovjov när de mer än en gång hävdade att vargar är farliga för människan.

Kaverznev ironiserade över dem och skrev: "Före revolutionen skrev tidningar varje vinter om vargangrepp på människor och dödsfall som följd därav. Offren var inte bara företrädesvis, utan nästan uteslutande poliser på landet. Man kan tro att vargar mest av allt tycker om kött av poliser. Vid kontroll kunde inte dessa rapporter bekräftas. Sådana tidningsnotiser om obekräftade händelser har ofta legat till grund för statistik som gjorts av polisfolk och distriktsskrivare. Uppgifterna är således tydligen tagna ur luften vad gäller vargdödade människor".

Viktigare är kanske detta utdrag ur Kaverznevs skrift: "Också de gamla jaktexperterna Buturlin och Kertselli avvisar siffror som anger vargdödade människor före revolutionen. Tjerkasov skriver redan 1867 (i 'Zapiski ochotnika Vostotjnoj Sibiri') att i Sibirien hade han aldrig hört något

om vargangrepp på människor". Kuznetsov som besökte Transbajkal 1928 skriver (i "Trudy po lesnemo oportnomu delu", vyp. 6): "Alla bönder som jag frågade försäkrade att vargen aldrig angriper människor".

Hos Dinnik läser man i "Zveri Kavkaza" (Kaukasus djur): "Jag känner inte till ett enda säkert fall då en varg utan rabies har angripit människor". Kaverznev framhåller att "den kände antropologen och polarfararen W. Stefanson (Canada) har utrett frågan om vargens människodödande i såväl Sovjet som i utlandet, men heller inte han har funnit något bevisligt fall" /38/.

Naturligt nog sammanfattade Kaverznev 1933 på detta underlag på bestämt sätt: "Den av Generozov framlagda statistiken över vargars människodråp är inte bara att tvivla på - den är bara att avvisa såsom oriktig" /38, s. 29/.

På samma underlag betraktade professor ***Mantejfel*** i de följande åren allt som gällde vargars angrepp på människor såsom dikt. Trots att han var en grundlig utforskare av vilda djurs liv medgav han en lång tid inte att en frisk (normal) varg kunde anfalla en människa. ***Hans ståndpunkt var bara en följd av en forskares levnadsregel - att endast lita på de fakta han själv kan kontrollera. När Mantejfel saknade sådana, kom han som många andra till den bestämda uppfattningen, att många hundra års förföljelse har hos vargen skapat en stark och övermäktig fruktan för människan - en instinkt att inte äta människor.***

Mantejfel inympade denna uppfattning hos många av sina elever. Det kan inte uteslutas att den ännu hade fortlevt utan att betvivlas, om inte speciella förhållanden hade uppstått som följd av II världskriget. Många människor blev nämligen vargdödade under kriget.

Hårda åtgärder blev nödvändiga. ***Mantejfel ledde efter II världskriget en kommission*** tillsatt av högsta jaktmyndigheten i Federativa republiken ***för att reda ut vargproblemen. Han rapporterade 12 fall när människoätande vargar dödat sammanlagt cirka 80 personer, mest barn.*** Vid 6 angrepp före kriget hade över 30 dödats, övriga under kriget och efter. ***Människoätande vargar hade vid 7 tillfällen härjat i RSFSR, vid 4 i Vit-Ryssland och 1 gång i Georgien*** /68/.

Tyvärr blev vargars människoätning under denna period inte noga undersökt. De som visste något om sådana händelser var benägna att se dem såsom tillfälligheter och mycket sällsynta, orsakade av krigsförhållandena, bland annat dålig nedgrävning av döda /78/. Den härskande meningen var också att människor bara angreps av enstaka vargar, och att dessa var antingen gamla, sjuka eller varit tama, men under kriget kommit i frihet.

Men fakta var inte noga kontrollerade, varför de inte godtogs av vetenskapen. Problemet fick inte tillbörlig behandling i tryck, varken då eller senare. T o m Mantejfel och Larin begränsade i sin skrift 1949 - "Vargen och dess utrotning" - frågan om vargens människoätning till att beskriva hur en förvildad varghona angripit skolbarn i Losinoostrov /68/. Denna hade rymt från en sovchos utanför Moskva, dit den från en djurpark hade sänts för att skydda trädgården.

Senare försvann alla dessa knapphändiga fakta, och de människoätande vargarna blev överhuvud glömda - med resultat att ***de flesta zoologer och jaktexperter förblev övertygade om att vargen inte var farlig för människor.*** Så sent som 1958 skrev Zajtsev i tidskriften "Ochota i ochotnitje chozjajstvo" (Jakt och jaktförvaltning) nr 11, s. 58: "Varg angriper mycket sällan människor. Oftast sker det där det finns rabies".

År 1962 sade zoologen Teplov på RSFSR:s jägarförbunds kongress att professor Buturlin "med statistisk metod på lysande sätt visat att vargar inte angriper människor". Detta gav eko ännu *1977* i en artikel av journalisten M. ***Ivin***. I "Med och utan varg" ***skrev han - sedan han med förutfattad mening studerat siffror och gamla fakta om vargars människodråp: "Angriper vargen människor? I ett fall säkert - om den är rabiessjuk***" /36, s. 148/.

Det skrev Ivin alltså 1977, trots att han kände till det material om vargangrepp på människor som professor Sjnitnikov hade samlat och publicerat 1957. Ivin skrev t o m att 266 vuxna och 110 barn vargdödades i Ryssland 1849-51 och 160 personer 1875.

Men allt detta var något som man enligt Ivin "bara misstänkte". Om man skulle lita på dessa uppgifter, så var det "uppenbart att det i de allra flesta fallen, om inte alla, var rabiessjuka vargar som hade angripit människor" /36, s. 147-152/.

*

DE MÅNGA NUTIDA FÖRSÖKEN ATT SPRIDA TVIVEL PÅ VARGARS MÄNNISKOÄTNING KAN INTE GODTAS. Man får inte upprepa vad Kaverznev skrev 1933, att vad gäller vargars människoätning har det "rapporterats siffror, visserligen inte stora tal, men inte några sanna fakta", och "det tycks helt obevisat att människor har dödats av (friska) vargar" /38, s. 27/.

Allt det som skett i svunnen tid och nyligen får inte glömmas. Det vore ett grovt och farligt misstag som kan medföra stora olyckor. ***Det är min plikt som jaktexpert att belysa fakta om vargens angrepp på människor***, fakta som på sin tid klarlades i Kirovdistriktet men också i andra distrikt. Detaljerat material samlade jaktexperten Kamenskij i Kirov, och det publicerades första gång 1965 i "Ochotnitji prostory" /84/.

*

I KIROVDISTRIKTET BÖRJADE VARGAR ÖVERFALLA MÄNNISKOR I SEPTEMBER 1944. I den första rapporten, från Tjernovskoje-räjongen väster om Kirov, skrevs att vargarna förökade sig mycket, och ganska ofta hade skrämt människor ute på vägarna. I slutet av september vågade en varg snappa åt sig ett 1½ års barn i utkanten av en by i Bukarovskoje och sprang mot skogen. Lyckligtvis kunde tillskyndande personer ta barnet från vargen. Några dagar senare anföll 2 vargar en 12 års flicka på kolchosen "Gigant" i Mendelevskoje, då hon skulle gå efter en häst på en äng. Vargen tillfogade henne obetydliga sår och förstörde hennes kläder.

Efter dessa första försök började vargar systematiskt jaga barn. På vägen till kolchosen "Nya byn" i Aleksandrovskoje slet de den 8-åriga Perfilova i stycken 6 november 1944. Det återstod bara hennes söndertrasade kläder. I byn Berettsovskoje dödade 9 vargar 12 november 1944 kl. 11 den 14-åriga Tamara Musinova då hon delade ut brev. I ett skogsavsnitt vid byn Ramenskoje dödade 2 vargar 19 november 16-åriga Maria Poljakova, då hon och systern var på väg från ett arbete.

I byn Golodajevstjina i Rudakovskoje anföll vargar människor första gången 21 september 1944. Den dagen tog 13-åriga Valja Starikova och hennes yngre bror upp rovor i trädgården. En varg på ängen på andra sidan av en å försökte ta en kalv i boskapsflocken. Av intresse närmade sig barnen åkanten. De märkte inte att en annan varg bakifrån smög sig på dem. Pojken klarade att hoppa i ån, men ***vargen släpade Valja till skogen, där man efter några timmar av henne bara återfann en del av ett ben med skon på foten. År 1944 dödades alltså 4 personer.***

*

Våren 1945 kom nya vargangrepp på människor. De var djärvare och skedde i andra delar av Kirovdistriktet.

I byn Golodajevstjina i Rudakovskoje anföll en varg 29 april 17-åriga Maria Berdnikova, som samman med systern arbetade på ett fält 50 m från en hästgård. Skogen nådde på sina ställen nästan fram till bebyggelsen, varför flickan inte i tid kunde upptäcka en varg som närmade sig. Hon satt på huk och tog upp säd och klarade inte att resa sig då vargen grep henne om halsen. Utan att bry sig om skriken från tillskyndande personer lyfte vargen flera gånger den småvuxna Maria och kastade henne i marken. Mot en framrusande hästkarl morrade den hotande. När andra bybor närmade sig grep vargen Maria med tänderna, släpade henne mot skogen och hoppade över det meterhöga stängslet. Folk som försökte avskära vägen för vargen kunde inte hindra den att släpa henne omkring 200 meter till skogsbrynet. Där blev den tvungen att släppa henne. Då bybor bar Maria hemåt kom vargen ut ur buskarna och följde efter dem till stängslet utan att bry sig om deras skrik.

Under dagen närmade sig vargen byn ännu några gånger. Nästa dag lyckades den ta ett lamm i boskapshägnet. Att denna vargen var så djärv och kunde uppträda obehindrat ska ses mot bakgrunden att det under krigsåren inte fanns *en* jägare i byn, inte ens ett gevär.

Den 1 maj 1945 tog en varg 7-årige Volodja Gorev i bysovjeten Vasilevskoje. Några barn lekte på vägen och vargen tog sig dit över kökträdgårdarna nära skogen. Osedd kom den fram till inhägnaden, hoppade över och gick genast mot barnen. Med ett språng och sannolikt ett slag med tassen mot pojkens huvud välte vargen omkull honom och högg tag om halsen. Volodjas räddning undan döden blev hans uppfällda krage och en tjock halsduk runt den. Men vargen lämnade inte sitt offer med en gång. Mitt för ögonen på dem som skyndade till hjälp grep den Volodja i skuldran och släpade honom mot skogen. Bara gevärsskott fick den att släppa barnet. Förutom rivmärken vid det vänstra örat, blåmärken och blodutgjutningar på bröstet och ena underarmen hade pojken inga allvarliga skador. Han hade fått en hjärnskakning och var mycket förskräckt, men sprang vid fullt medvetande mot människorna så snart vargen släppte honom.

I Nema-räjongen vargdödades 8 maj 1945 5-åriga Rimma Moltjonova från Krovelskoje. Samman med andra barn tvättade hon sina galoscher i en bäck vid byn. Då en del barn lämnade bäcken stannade Rimma och en 7-årig väninna kvar. Rimma överfölls av en varg som antingen hade smugit sig fram genom skogen tätt intill eller låg i bakhåll i buskarna vid bäcken. Vid den förskräckta väninnans skrik störtade folk dit, men vargen var redan borta. Med hjälp av blodspåren fann man den och den dödade Rimma. ***Vargen hade bitit genom flickans hals, släpat henne till skogen och där börjat äta av lårmusklerna.***

*

Åren 1946-1950 härjade människoätande vargar särskilt i räjongerna Darovskoj, Lebjazje, Sovjetsk, Nolinsk, Chalturin och Oritji i Kirovdistriktet. ***I DAROVSKOJRÄJONGEN DÖDADE VARGAR 9 BARN I ÅLDERN 7-12 ÅR BARA I JULI-AUGUSTI 1948. Samma månader 1950 dödades 1 pojke och 3 flickor i åldern 3-6 år i Lebjazje-räjongen.***

Om en tragedi dessa åren vid byn Zykovo i Nolinsk-räjongen har lärarinnan E. Isypova vid Kirovs lärarskola berättat för mig. Hon var 15 år då en varg 17 november 1948 dödade hennes 8-åriga syster ***Svetlana Tujeva.*** Hon gick samman med två andra flickor hem från skolan. De nådde en man och 1,5 km från byn såg de 5 vargar på en äng. Mannen blev rädd och började springa, men klättrade sen upp i ett träd. Till att börja med höll barnen takten med mannen, men ***vargarna*** vann på dem och nådde Svetlana först. De ***anföll och släpade henne mer än 1 km*** in i skogen. ***Man fanna bara Svetlanas kappa.*** Hur hennes väninnor undkom vargarna kunde inte klarläggas, men båda kom oskadda tillbaka till skolan.

Förutvarande lärarinnan Z. Kononova i Chalturin-räjongen berättar i ett brev pålitligt om vargangrepp på människor. År 1947 var hon lärarinna i byn ***Rusanovo.*** Då dök där för första gången upp människoätande ***vargar.*** Under augusti-september ***dödade*** de ***en flicka under skolåldern, 13-årige Venjamin Fokin och 16-åriga Anna Michejeva.***

En varg slet den lilla flickan från två tonårsflickors händer, då de gick på vägen nära byn. Vargen anföll från ett bakhåll i en rågåker, men inte de äldre flickorna. Anna Michejeva och hennes mor skördade lin, då 2 vargar kom från skogen. Den ene gick mot Anna, den andre mot modern som försvarade sig med en linkärve. Då kastade sig den vargen mot Anna, som började springa, men föll och blev tagen av vargen.

Kononova skriver: "Den dagen var jag på väg mot Tjornjadjevo. Då såg jag kolchosarbetare som med käppar och högafflar sprang till skogen och sprang efter. På en remsa vid skogen där man hade skördat linet såg jag en blodfläck och från den blodspår mot skogen. De gick mot en tätvuxen en och i den hängde en blodig huvudduk. ***Bak busken*** fanns en öppning och där ***låg Anna med många sår i halsen, och nedanför bröstkorgen var kroppen uppäten in till benstommen.*** För att göra slut på dessa människoätande vargar sände man efter jägare, men medan de var på platsen fann man inga vargar.

År 1946 dödade jägare 560 vargar i Kirovdistriktet. Detta var ett rekordstort antal, i varje fall under de senaste 100 åren. Åren ***1947-49*** dödades ***ytterligare 1520*** vargar genom kraftfull bekämpning, i vilken också jägare från Moskva deltog. Det bör framhållas att detta var mycket krävande under efterkrigstidens svåra förhållanden. Resultatet blev att ***1951 var Kirovdistriktet befriat från människoätande vargar med undantag av Oritji-räjongen.***

Vid Tarasovka i Oritjiräjongen dödade en varg den 29 april 1951 kl. 14 en 10-årig flicka, som badade samman med en väninna i en å. Efter den händelsen förföljde man i räjongen under 2 år en grupp vargar som ofta angrep barn på bär- eller svampplockning i skogen. Den 12 juni 1952 blev 11-åriga Zoja och 15-åriga Lidija från byn Vtjuriny illa bitna av vargar och fick föras till sjukhus.

Den 11 juli 1952 kl. 12 var några barn på svampplockning 1 km från byn Karmanov. En varg angrep Vitalij Isjutinov född 1947 och släpade honom in i skogen. Han återfanns uppäten från fötterna till midjan. (I brev till översättaren har Pavlov kompletterat framställningen.)

I juli 1952 dödade vargar också Ljudmila Perminova, född 1944 och från Kosjeli. Den 12 augusti 1952 kl. 13 bortförde en varg 6-åriga Lidija Tupitsyna från en grupp bärplockande barn. (Även denna rapport har Pavlov kompletterat i brev.)

/ENLIGT PAVLOVS REDOGÖRELSER OVAN VARGDÖDADES 26 BARN ÅREN 1944-52 I KIROVDISTRIKTET. När min översättning nådde norska vargsvärmare 1987 underkände de Pavlov fullständigt som forskare. De påstod att han spred lögner och skrönor och förlöjligade honom. Till mig (Pålsson) ***sände han dokument som styrkte hans uppgifter och som delvis publicerades i norska Jakt & Fiske 1988. Se s. 48. Men de hätska angreppen fortsatte - pågick ännu år 2000./***

Den 17 augusti 1952 anföll en varg 13-årige herden Aleksander Vidjakin från Grebenstjika i Oritji-räjongen. Vargen släpade honom omkring 1 km till skogen, men jagades bort av kolchosfolk. Aleksander sårades men räddades. Jägare ansåg att den människoätande vargen var en gammal hona. Den 16 augusti angrep nämligen en stor hona med 3 ungar en 12-årig pojke, som samman med vuxna plockade bär i skogen. Angreppet upptäcktes och pojken räddades. Våren 1953 förekom det bara ett överfall i Oritji-räjongen - en varg försökte ta en flicka som med sin mormor gick på en skogsväg. I maj ***1953*** dödades en mycket stor, nästan tandlös varghona på en äng nära Vtjuriny. Därefter ***upphörde varganfallen på människor i Oritji-räjongen.***

*

I Kirovdistriktet skedde ännu ett vargangrepp på människor, sommaren 1953, i Falenki-räjongen i byn Sergintsy, på pojken Sasja Gratjev, som klarade livet. Han är nu (1982) veterinärassistent i Krasnodárdistriktet (vid Svarta havet). Så har han beskrivit sin kamp med vargen:

"Det var vid middagstiden 17 juli 1953. Med en kärra körde jag grönmassa vid en silo. På middagsrasten spelade jag boll vid grannhuset med 7-årige Volodja Averin. Några meter från planen växte två stora popplar. Mellan dem fick jag se ett djur, men förstod inte att det var en varg. Jag skrek till när vargen kastade sig över Volodja och med en gång tryckte ned honom. Han blev stum av skräck. Då jag med bollträet slog vargen över nacken stegrade han sig och kastade sig över mig. Jag kastade mig in i en inhägnad, men vargen fick omkull mig genom ett slag med tassen mot skuldran. Det upprepades var gång jag försökte resa mig för att springa. Två tröjor jag hade på mig rev vargen i trasor. Till sist hörde min mor och en äldre bror mina illskrik på hjälp. Då de kom rusande ut tog vargen ett tag med gapet tvärs över kroppen och började släpa mig. Jag minns att jag försökte hålla mig fast i gräset, men vargen tog nytt tag och släpade mig vidare. Den kastade mig några gånger upp på ryggen och ökade farten, men jag föll ned, och då släpade den mig på marken. Snubblande sprang min mor och bror efter. Vargen släpade mig 300 m mot skogen. Längs vägen var en brant. Där rullade vargen ned och höll mig

fast. I sänkan låg en fälld gran. Jag fick tag i en gren och vargen lyckades inte rycka mig lös. De tillskyndande personerna tvingade bort vargen som sprang över till den andra sidan av sänkan. Jag minns att då sprang jag bort mot min mor" - -.

*

Sådana är några tragiska fakta vid vargangrepp på människor. Vad gäller orsakerna till överfallen är ***motsvarande händelser i VLADIMIR-DISTRIKTET*** av stort intresse. (Vladímir 175 km öster Moskva). Där registrerades ***10 dödande vargangrepp på människor 1945-47.***

Enligt undersökningar av Sysojev /118/ skedde alla i Melenki-räjongen, där det de åren dök upp 2 människoätande vargar, en hanne och en hona. Men bara den store hannen överföll folk. Honan hjälpte honom inte, utan höll sig på avstånd. Offren åt de tillsammans.

Det befanns att dessa två vargar levde isolerade från andra, och vintertid mest åt harar, tog upp till 6 under en natt. De fick inga ungar, tog inte lockmat och förföljde andra vargar om de närmade sig. Rävar vid lockmaten överraskade de, tog dem och ströp dem, men åt dem inte. ***Sedan dessa två vargar dödats 1948 har inte människoätande vargar förekommit i Vladímir-distriktet.*** (Avser fram till 1982.)

Det ovan beskrivna fallet ger underlag för påståendet att det är enstaka, inte fullvärdiga vargar som övergår till att äta människor. De som på ett enkelt sätt vill förklara detta framhåller alltid att det bara utmärker avvikande vargar. Marvin har i detalj skrivit om en människoätande varg som i december 1947 terroriserade befolkningen kring Suna i *Sovjet-Karelen.* Han skriver bl a : "Det var en stor gammal hanne (kroppslängd 138 cm), ovanligt mager, och i magen fanns bara en knut kvinnohår" /69, s. 136/.

*

En noggrann genomgång av de fakta jag samlat om varganfall på människor visar att det är fel att hävda att alla dessa angrepp gjorts av tandlösa och allmänt defekta djur. Alla av mig tillfrågade jägare som har dödat vargfamiljer där människor dödats har sagt att de avlivade vargarna har varit starka och friska och inte sällan stora - vägt över 60 kg. Sen sådana vargar eller deras valpkull dödats har vanligtvis klagomålen över vargars härjningar upphört. ***Man kan*** därför ***hävda att det i populationerna finns särskilt aggressiva djur som under vissa omständigheter vågar anfalla människor.***

Krusjinskij /48/ som undersökt aggressionens roll i vargars liv och dess former vid kontakt med andra djur skriver: "Under sitt första levnadsår visar vargar inte aggression mot okända människor. Men under andra levnadsåret börjar den framträda klart och den förstärks under fortplantningstiden. Med åldern ökar den ännu mera."

Krusjinskij sammanfattar: "Generellt kan man säga att europeiska vargar uppvuxna bland människor är mycket olika vad gäller att visa och utveckla aggression mot människor. Det finns en fortlöpande övergång, från mycket aggressiva hannar som bara efter långt arbete med dem upprättar en opålitlig kontakt med människor, till mycket tillgivna honor som gärna söker kontakt med envar okänd person. ***Överhuvud - - vargen är självklart ett aggressivt djur, och det är bara tack vare starkt utvecklad fruktan för människan som den under naturliga förhållanden mycket sällan angriper människor"*** /48, s. 191-193/.

Jag (Pavlov) vet att Krusjinskij kom till denna slutsats då han ännu ***inte*** hade tillräckliga upplysningar om människoätande vargar. Det hade han inte heller vid ett seminarium ***1979*** om särdrag i vargars beteende. ***Men han hävdade då att omkring 1/3 av Central-Rysslands skogsvargar på grund av sitt aktiva försvarsbeteende bör räknas som potentiellt farliga för människor. Dessutom att dessa skogsvargar långt ifrån fruktar alla människor. Det är nödvändigt att söka orsakerna till vargarnas människoangrepp under de förhållanden då aggressionen kommer till uttryck.***

En av betingelserna för aggression är att vargstammen ökar kraftigt - då dyker det upp orädda och farliga vargar. I Kirovdistriktet var vargar mot krigsslutet vanliga i alla befolkade delar - och i utkanterna av alla byar. I skogarna upptäcktes omkring 200 vargfamiljer. Mer än en gång sprang vargar på gatorna i Kirov. På dagen sågs de ibland ligga och vila i en stadspark. Jaktinspektionen i Kirov har inte glömt att 1945 släpade vargar bort förutvarande chefens hund från gården vid hans stadslägenhet.

Under krigsåren befrämjades en snabb ökning av aggressiva drag i vargarnas beteende av att då ***upphörde den annars alltid pågående vargförföljelsen***, och de mest aktiva jaktformerna. I Kirovdistriktet skedde detta för att de bästa jägarna hade gått till fronten, och att de övriga var upptagna med andra krigsansträngningar. Ögonvittnen säger att ***under kriget var vargarna inte räddare för människor än kringstrykande hundar var.***

Det är just den minskade fruktan för människan som blir avgörande i särskilt aggressiva vargars beteende. När en varg har gjort sitt första framgångsrika angrepp mot en människa lär den sig snabbt att människan inte bara är ett lätt, utan också ett ofarligt byte, och den börjar avsiktligt spåra människor.

Då det dyker upp vargar med erfarenhet av att spåra och döda människor sprids denna jakt vidare till andra. Vargar kännetecknas nämligen inte bara av förmågan att specialisera sig på ett visst byte utan också av ***närstående vargars förmåga att tillägna sig sådana färdigheter som säkrar framgång i födosöket.***

Hos vargarna i Kirovdistriktet skapade detta förhållande förutsättningar för fler och mer utbredda angrepp på människor. Det kan inte uteslutas att många som blev angripna av vargar hade undgått detta om jaktförvaltningen vid rapporterna om de första aggressiva vargarna hade inlett resoluta åtgärder för att utrota dem. Men det skedde dessvärre inte. Delvis hade jaktvetenskapens företrädare skuld till detta, eftersom de lät många jaktledare fortleva med en bekymmerslös syn på vargars farlighet. Federativa republikens högsta jaktmyndighet (Glavochota) skrev (felaktigt) till jaktinspektionen i Kirovdistriktet i en instruktion om att utreda trovärdigheten i rapporter om vargars människodråp, att dessa händelser "kan bara inträffa i perioder med svår födobrist för vargar, dvs under andra hälften av vintern".

I sammanhang med detta måste framhållas att ***ännu i 1960-talets vetenskapliga kommentarer till anfall på människor hävdas att "alla angreppen skedde under vinterns svältperiod för vargarna***" /78, s. 192/. Detta skrevs ***trots att Mantejfel i en officiell rapport*** till RSFSR:s vetenskapligt-tekniska råd ***1947 påtalat att på en del ställen i Sovjet angriper, dödar och äter vargar barn upp till 14 år under juli-augusti då halvstora ungar kräver mycket föda***, men ännu inte själv kan angripa bytesdjur. Intressant är vad ***Lazarevskij skrev redan 1876 om när på året vargar angrep barn:***

"I början av juni 1847, 20 verst (km) från byn Sjuja (i Ivánovodistriktet mellan Jaroslavl och Vladímir), nästan inne i en by, åt en varghona upp en 4-årig pojke, och slet strax efter sönder en 8-årig flicka som plockade bär i skogen samman med 2 kamrater. Några dagar senare tog vargen en 6-årig flicka intill hennes mor och dödade henne med ett enda slag mot marken. Sen släpade vargen en 9-årig flicka in i ett snår vid några hölador. Runt om slog man säd. ***Flera gånger gick varghonan in i byar i närheten och fram till hösten hade dess offer blivit 10"*** /58, s. 38/.

Som framgår skedde alla ***Vjatka-vargarnas anfall på människor från slutet av april till december, dvs när de vuxna vargarna skaffar ungarna föda och lär dem att jaga.*** (Vjatka: en flod och Kirovs namn före 1934 och sen 1992). Från de första efterkrigsåren finns från Kirovdistriktet 3 dokumentlösa uppgifter om vargangrepp på människor under vintertid.

Under "kull-perioden" var Vjatka-vargarna huvudföda ALLTID HUSDJUR och särskilt

de lätt tillgängliga döda djur som fanns i boskapsgravar invid djurgårdar. Men ***under krigstidens svältår var tillgången dålig. Då minskade också antalet tamdjur och dessa vaktades mer än tidigare.*** Medan vargarna ökade mot krigsslutet minskade hundar, kattor och tamfåglar. Det bör tilläggas en viktig observation som jag gjorde:

Det fanns lite vilda djur där Vjatka-vargarna hade sina lyor. Det är därför lätt att förstå att de vuxna vargarna under kriget och de första efterkrigsåren hade svårt att skaffa föda, bundna som de var att hålla sig i närheten av lyan med ungarna. ***Om aggressiva vargar under dessa förhållanden blev djärvare blev de fort farliga för människor.***

När ungarna blev större och vargfamiljerna började ströva omkring fick de större möjligheter att finna föda. De kunde söka sig till ställen med många harar, vinterflockar av älg osv. En strövande vargfamilj kunde under en natt besöka tiotalet byar, många avfallsplatser och lätt finna föda någonstans. Dessutom gav jakten samman med de ettåriga ungarna bättre resultat. ***Jaktframgången minskade deras aggression mot människor.***

*

VARFÖR HAR MÄNNKSKOÄTANDE VARGAR SÅ OFTA FUNNITS I KIROV-DISTRIKTET och efter vad man nu kan bedöma bara i få andra distrikt? Även där minskade tillgången på vargföda. Men ändå dödade och åt inte vargarna människor i t ex tundra- och steppområdena.

Mechs detaljerade undersökningar av vargarna på Isle Royale i Michigan, USA, förde till den bestämda slutsatsen att Nordamerikas skogsvarg inte är farlig för människan /49, s. 6/. För att förklara detta bör man enligt min mening än en gång använda den statistik som framläggs av en del jaktledare som bestrider att vargen äter människor. Enligt Turkin /120, år 1901/ var det bara i 3 av Tsar-Rysslands 63 guvernement (distrikt), Vjatka-, Tomsk- och Samára-guv., som varg dödat människor. Åren 1896-97 angrep varg 205 människor i Vjatka-guvernementet, men bara 10 i Vólogda-, 18 i Kostromá-, 1 i Archángelsk- och 9 i Jaroslávlguvernementet.

Jämförelse av dessa siffror från äldre tid med de nya från Kirovdistriktet ***leder till tanken att det finns regioner där många vargar till sin natur är aggressiva mot människor. Dessutom ökar vargars farlighet i bytesfattiga områden***, där de ju blir beroende av föda från tamdjurshållningen. ***Vargen bör vid liten bytestillgång alltid räknas som farlig för människor.***

*

Med 1970-talets vargökning kom fler rapporter om ANGREPP AV RABIESVARGAR. År 1976 fick myndigheterna i Penzádistriktet rapporter om en rabies-epizooti bland rävar, vilken sen spred sig till vargar. För första gång på 15 år gjorde 1975 3 rabiesvargar där brutala angrepp på människor och bet 5 personer.

Jaktinspektionen i RSFSR gav ***1978*** ut ***"Om extra åtgärder för bekämpning av rabies hos köttätande djur". I skriften stod bl a följande fakta.***

I Kurskdistriktet bet en varg 15 juni 1978 1 pojke och 2 kvinnor som vaktade får. Sen rev den ihjäl 1 får och angrep en tillskyndande jägare, som dödade vargen. I Novosibírsk-distriktet anföll en rabiesvarg 24 januari 1978 i byn Sokolovo kolchosfolk på väg till arbetet och bet 1kvinna och 2 män. I Brjansk-distriktet bet en varghona 21 augusti 1978 3 barn, 2 kvinnor och 1 man. Av dem blev 1 kvinna och 2 barn (6-9 år) allvarligt skadade. Lyckligtvis dödades den rabiessjuka varghonan samma dag, men dessförinnan bet den 2 hundar, 1 häst och 1 kalv. År 1975-76 rapporterades också angrepp av rabiesvargar på människor i distrikten Uljánovsk vid 15 tillfällen, Kalúga 7, Orenbúrg 6 och Orjól 4 tillfällen.

Boldenkov /7/ meddelar att i maj 1974 kom en varg springande ut från en brinnande skog i jakt-kolchosen Dynamo i Chárkovdistriktet.Vargen fortsatte mot byn Stáritsa och på vägen dit bet den en skogvaktarhustru och en hund. I byn mötte den en hästskjuts och angrep hästen, men bet den inte och den hoppade mot kvinnan som körde. I centrum stötte vargen på en grupp

småbarn med lärarinna. Barnen trodde det var en hund och började klappa vargen. Då den förskräckta lärarinnan skrek kastade den sig mot henne och bet henne illa. Sen bet den 3 personer till, innan den dödades. Det var en 3-årig hona.

I samma rapport skriver Boldenkov om 2 vargangrepp på människor nattetid sommaren 1975 i Róvnodistriktet i skogsreviret Konstanínovo (nära Polens gräns), om angrepp på en kvinna med ett barn i december 1976 i skogsreviret Rudnja, om en varg i Zjitómirdistriktet (Ukraina) i byn Poljanke (Baranovka-räjongen) som anföll 3 personer och dödades med käppar och en yxa, och om en varg i Volýniadistriktet som på 3 dagar bet 16 människor i Ljubomi-räjongen (vid Polens gräns). Alla angreppen ansågs gjorda av rabiesvargar.

I Vitryssland registrerades 1969-76 mer än 800 rabiesfall bland djur /42/. Av dem gällde 1/3 vilda köttätare - 87 % rävar, 13 % vargar, mårhundar och andra. De flesta rabiesfallen i Vitryssland hade man 1976, då vargbestånden ökade starkt - 127 fall bara bland köttätare.

På senare år har den farliga utbredningen av ***rabies bland Kazachstans vargar*** blivit känd. Enligt undersökningar av Formozov och Golov /25/ finns det ***ständigt rabies bland vargarna i Kamýsjnoje-området nära Kaspiska havet.*** Dit driver man vintertid mycket boskap från nordområden. De rabiessjuka vargarna, men också rävar och mårhundar, finns i ett säv- och vassbälte vid havets nordliga och västliga stränder.

Enligt dessa forskare har man dessutom "vid särskilt utbredda epizootier upptäckt massvis av rabiesfall norrut från Astrakan till Charabali-räjongen och västerut från Kaspiska havets västkust till Stavropol" /125, s. 113/.

Till Kazachstans områden med utbredd rabies hör också det vargrika Aktjúbinsk-distriktet. Garbuzov och Jansjin /16/ har studerat rabies där och skriver att ***1972-78 registrerades 50 vargangrepp på människor.*** *Det faktiska antalet var långt större eftersom det mest var de som sökte sjukhushjälp som registrerades.* De flesta skadade var djurskötare, 48 %, och deras barn, 20 %. Anfallen på människor skedde i alla distriktets räjonger, från oktober till mars. De angripande vargarna hade förlorat sin självbevarelseinstinkt, och därför kunde 20 vargar dödas vid de 50 anfallen, antingen av de angripna själv eller av tillskyndande personer. Jansjin observerade att rabiessjuka vargar mest hade angripit fårherdar som försvarat sin hjord. Han beskriver en händelse på Zjabasak-sovchosen:

"Herden Ibrajev sov. Klockan 23 vaknade han av buller i hägnet intill huset och gick dit. Ej van vid mörkret blev han först i sista stund varse en varg som kastade sig mot hans bröst. Striden blev hård, och vargen tillfogade honom många bett. Hans hustru hörde oväsendet och kom ut. Då angrep vargen henne. Efter cirka 10 minuter kom herden Ualisjev springande till hjälp, och vargen bet också honom illa. Då männen försökte fly in i huset följde vargen efter, men de lyckades jaga ut den och stänga dörren. Ualisjev tog ett gevär, gick ut till den rasande vargen och lyckade skjuta den i mörkret" /132, s. 8/.

Rabiessjuka vargar är mycket farliga. Efter sjukdomens latenstid förlorar vargen sin normala försiktighet och fruktan för människan. Den härjar helt vildsint, biter alla den möter. I Karabutakräjongen i Aktjúbinskdistriktet störtade en flock vargar sig över herden Chamins fårhjord den 4 oktober 1979. De rev 37 får och bet hundar och andra husdjur. Man dödade 4 vargar. Den 21 oktober befanns att 3 hundar, 1 ko och 1 häst hade rabies /16/. I Vit-Ryssland förflyttade sig en rabiesvarg 150 km på 1½ dygn, bet 25 människor (19 fick allvarliga skador), omkring 50 husdjur och ett okänt antal vilda djur /74/. ***På 11 timmar bet 1979 en rabiessjuk varghona 26 människor***, medan den rörde sig i Pruzjany-räjongen i Brestdistriktet och Orsja-räjongen i Vitébskdistriktet /22/.

Så här sprider vargar rabies raskt och vitt omkring. Med det ökande antalet vargar på 1970-talet kom 1976 en rabies-epizooti över hela Volga-området, nordliga Kaukasus, Centrala svartajordsområdet, några distrikt i Ural (Kurgán, Orenbúrg, Tjeljábinsk) och Väst-Sibirien (Altájom-

rådet, distrikten Novosibírsk och Omsk). Vintern-våren 1976 hade man en farlig rabies-epizooti i distrikten Kalúga, Brjansk, Moskva, Rjazán, Kursk och Górkij. ***I hela RSFSR ökade antalet personer bitna av rabiesvargar, i huvudsak där från 1960-talet jakt begränsats eller förbjudits.***

De flesta av senaste årens vargangrepp på människor har skett där det har funnits rabiesvargar. Men det finns rapporter som gör det tvivelaktigt att alla angrepp på människor skulle göras av rabiesvargar, t ex detta som är beskrivet av V. Peskov /88/:

I byn Sjejn-Majdan i Mordvinien (SO om Moskva) hade djursköterskan Antonina Grosjeva den 12 december 1978 kvällsfodrat och var på väg hem i mörkret. Cirka en halv km från hemmet kände hon att någon puffade på henne och nappade efter benet. Hon trodde det var en hund från byn och slog efter djuret med sin väska. Då upptäckte hon att det var en varg. Den slog omkull kvinnan och högg tag i hennes hals, men som tur var hade hon en schal om den. I striden grep Grosjeva vargen om de öppna käftarna och råkade köra ena handen djupt ned i gapet. Hon fick tag i tungan och lyckades hålla den fast och resa sig upp. Den fortsatta striden beskriver hon så här. Hon blev inte kvitt vargen, gick baklänges och släpade den med mot huset, lyckades öppna grinden och förstugans dörr och började slå vargen med det hon fick tag i och dödade den till sist med den tunga dörrslån.

Grannar som skyndade till av hennes skrik fann henne svårt blödande. Hennes sår krävde lång läkarbehandling och givetvis profylaktiska injektioner.

Till logen där den döda vargen låg kom vargar av dem som ständigt brukade besöka Sjejn-Majdan. Där sniffade de på allt, men hann fly innan folk blev färdiga att hämta gevär.

Var honan som bet Grosjeva rabiessjuk? Det vet man inte, kan bara spekulera över det. Av de djur som i Aktjubinskdistriktet undersöktes på veterinärlaboratorium för misstanke om rabies hade bara *31 %* (17 stycken) sjukdomen. ***Men det kan antas att 70-80 % av de vargar som anföll människor hade rabies.***

/ Skildringen av Antonina Grosjevas kamp föranledde att norska vargälskare skrev ett antal förlöjligande pressangrepp på "sagoberättaren" Pavlov. Han svarade i norska Jakt & Fiske 1988:11 - publicerade den respekterade journalisten Peskovs intervju med Grosjeva. Peskov var fast medarbetare i tv-programmet "I djurvärlden". Pavlov publicerade också Grosjevas adress och uppmanade tvivlarna att skriva till henne. Se även s. 49./

*

Med hänsyn till den ständiga vargfaran bör jaktorganisationerna där människor någon gång blivit vargoffer medverka till all upplysning om att vargar ***kan*** anfalla människor. Varje rapport om vargars försök att anfalla folk bör tjäna som en kraftig signal till snar och noggrann beskrivning av omständigheterna vid sådana angreppsförsök och till ***skyndsam bortskjutning av alla vargar som kan misstänkas ha gjort angreppsförsöken.***

Litteraturlista i Pavlov 1982

Litteraturen nedan är skriven på ryska utom nr 134-141. Angett nummer här och i översättningen är samma som i Pavlovs ryska original.

2. Barnev V., Nikerov Ju. Vargen i Smolensk-distriktet. Ochota i ochotnitje chozjajstvo, 1979:2, s. 2-3.
5. Bibikov D. Vargen och människan. Ett aktuellt problem. Se översättningen "Vargens beteende". Elmhult 1984, s. 11-16.
6. Bibikov D. Vargens bevarande vid beståndsreglering. Molodoj kommunar, 1979, 12 feb. Tidningsartikel.
8. Bologov V. Vargens beteende vid angrepp på husdjur och deras skydd. Se översättningen "Vargens beteende". Elmhult 1984.
10. Bologov V. Vargen och älgen. Ochota i ochotn. chozj, 1981:3, s. 12-13.
12. Bologov V. Varg bland vargar: forskare diskuterar. Znanie-zila, 1980, s. 40-43.
14. Visjastjev G. Resultat och problem. Ochota i ochotn. chozj., 1978:12, s. 1-4.
16. Garbuzov V., Jansjin Ju. Vargen - bärare av rabies. Ochota i ochotn. chozj. 1980:9.
17. Gatich V., Vargens roll i biocönosen i Vitrysslands sumpskog. I boken Ekologitjeskie osnovy ochrany ratsionalnovo ispolzovanija chistjnych mlekopitajustjich. M., Nauka, 1979, s. 94-95.
20. Glusjkov V. M. m fl. Ej smittosamma sjukdomar hos älg i Kirovdistriktet och deras orsaker. Kirov 1978, vyp. 61.
21. Glusjkov V. Ett försök att klarlägga älgars död genom varg och av andra orsaker. I "Ekol. osnovy ocharny i ratsionalnogo ospolzovanija chistjnych mlekopitajustjich: Materialy Vsesoj. sov.". M., Nauka, 1979, s. 99-100.
24. Gursjkij I. Vargen i södra europeiska Sovjetunionen. Odessa, 1969. 105 s.
27. Gusev O. Mot en idealisering av naturen. Ochota i ochotn. chozj., 1978:11, s. 25-27.
28. Gusev O. Hur med vargen? Nasj sovremennik, 1981:5, s. 138-144.
30. Dezjikin V., m. fl. (Statens uppköp) av klövvilt i RSFSR. Ochota i ochotn. chozj. 1973:10, s. 3-6.
31. Jelisev N., m. fl. Vargen och dess framtid. Ochota i ochotn. chozj. 1973:5, s. 3-6.
33. Zvorykin N. Vargen och dess bekämpning. M., 1936. 120 s.
34. Zvorykin N. Vargen. M.-L., KOIZ, 1937. 118 s.
35. Zykova l. Vildsvin och sikahjort i Oká-reservatet. I "Ochotn.-promysl. zveri: Biologija i chozj. ispolzovanie". M., 1965:1, s. 120-134.
36. Ivin M. Zametki na modnuju temy. Zvesda, 1977:7, s. 138-165.
38. Kaverznev V. Vargarna och deras utrotning. M., KOIZ, 1933. 107 s.
39. Kaletskaja M. Vargen och dess roll som rovdjur i Darwin-reservatet. I "Prirodnyje resursy mologosjeksn. niziny". Vyp. 11, Vologda, 1973, s. 41-58.
43. Kozlov V. Vargen och metoder att utrota den. M., Selchozgiz, 1955. 85 s.
44. Kozlov V. Vargen på Sibiriens skogsstäpper och dess utrotning. Krasnojarsk, 1966.
46. Kotjetkov V. Vargens jaktbeteende i centrala Ryssland. Se "Vargens beteende". Elmhult 1984, s. 62-65.
48. Krusjinskij L. Det biologiska underlaget för djurens förståndsverksamhet. /Biol. osnovy rassyd. dejatelnosti/. M., Izd-vo MGU, 1977. 272 s.
49. Krusjinskij L. "Ulvens atferd". Se "Vargens beteende". Elmhult 1984, s. 7-10.

51. Kudaktin A. Vargens bytesval vid jakt på klövdjur i Kaukasus-reservatet. Biol. MOIP. Otd. biol. 1978:84:3, s. 19-27.
55. Kutjerenko S., Zubkov Ju. Vargen i södra delen av Fjärran östern. Ochota i ochotn. chozj., 1980:1, s. 20-23.
57. Lavov M. Orsaker till förlust av klövvilt. Ochota i ochotn chozj. 1980:7 , s. 16-17.
58. Lazarevskij. V. Om vargars angrepp på boskap och vilt och om vargars utrotning. "Prolozjenie k Pravitelstv. Vestniky". St. Petersburg, 1876. 71 s.
60. Makridin V. Vargbekämpning från flyg. Archangelsk, 1955. 27 s.
61. Makridin V. Till tundravargens biologi. Tr/NII selsk. choz-va Kr. Sévera, 1959, t. 9, s. 3-54.
62. Makridin V. Vargen i nordområdena och dess bekämpning. Krasnojarsk, 1960. 74 s.
63. Makridin V. Vargen på norra Jamal (V.-Sib.). Zool. Zjurnal, 1962:2:9, s. 18-19.
64. Makridin V. Ingen varguppfödning - börja vargreglering. Ochota i ochotn. chozj. , 968:8, s. 18-19.
65. Makridin V. Vargen. I "De stora rovdjuren och klövdjuren". M. Lesnaja prom-st, 1978, s. 8-50.
66. Makridin V. Polarvargen och dess inverkan på renskötseln och de vilda klövdjuren. I "Ekol. osn. ochrany i ratsionaln. ospolzov. - -". M. Nauka, 1979, s. 123.
67. Makarova O. Några fakta om vargens utbredning och antal i Murmanskdistriktet. I samma bok som nr. 66, s. 120.
68. Mantejfel P., Larin S. Vargen och dess utrotning. M.-L. Fizkultura i sport, 1949. 56 s.
71. Mitjurin L. Vargens inverkan på vildrenen i Mellan-Sibiriens norddelar. Tr/IX
72. Moyet F. Ropa inte vargen kommer! Från engelskan. M. Mir, 1968. 149 s. Mezjdunarodn. Kongr. Biol.-ochotov., 1970, s. 514-51
73. Mytjko Je, Sjubkina A. Födo-beteende hos vargar i fångenskap. I "Povedenia volka". AN SSSR. M., 1980, s. 158 -163.
76. Najmuka B. Vargen vid Ochotska havet. I "Zjiv. mir i ochotn. chozj. Daln. Vostoka". Vladivostok, 1976, s. 133.
77. Naumov N. Rovdjuren och deras förhållande till bytesdjuren. I "Ekol. zjivotn.". M., Sov. Nauka, 1979, s. 165-198.
78. Naumov N. Vargens biologi och praktiska betydelse. I "B. Gepner m fl: Sovjetunionens däggdjur". M., 1967:2:1, s. 146-193.
79. Neganov V. Vargen och dess betydelse som rovdjur i Permdistriktet. I "Biogeografija i krajevedenmie". Perm, 1977, s. 78-82.
81. Ovsiannikov N. Den sociala organisationen hos vargar och dess betydelse för individantalets reglering. Se "Vargens beteende". Elmhult 1984, s. 17-29.
84. Pavlov M. Om människoätande vargar. Ochotn. prostory, 1965:22, s. 106-114.
87. Petjenjuk A. Vargens inverkan på saiga-antiloperna i Chopjór-reservatet. I "Ekol. osnovy ochr. i ratsion. ispolzov. chistjn. mlekopit.: Mat. Vsjesoj. sov.". M., Nauka, 1979, s. 131-132.
88. Peskov V. Poedinok. Komcomolskaja pravda, 1979, 18 febr.
90. Pimlott D. Predation and productivity of game populations in North America. Trudy IX Mezjd. congr. M. 1970, p. 63-73.
91. Postnikov S., Teplov V. Om förändringar i vargens ekologi och hårdare vargbekämpning i Europa-delen av RSFSR. Tr/Okskovo gos. zapovednika, 1960:3, s. 56-5.
93. Priklonskij S. Ett försök att värdera stora rovdjurs kvantitativa inverkan på klövvilt i europeiska Sovjet. I "Ekol. osnovy ochrany i ratsion. ispolz. chistjnych mlekopit.: Mat. Vsesoj. sovestjanija", M., Nauka, 1979, s. 56-58.
94. Pojarkov A. Drag i vargens beteende, klarlagda vid spårning. Se "Vargens beteende", Elmhult, 1984, s. 17-29.

96. Rukovskij N., Kuprijanov L. Några särdrag i vargens näringsupptagning på Onega-halvön (vid Vita havet). Zool. zjurnal, 1972:11, s. 159.
97. Rusakov O. Särdrag i vargens födoval i norddelen av Pskov-distriktet. I "Ekol. osnovy ochr. i ratsion. ispolzov. chistjn. mlekop.: Mat. Vsesoj. sov.". M., Nauka, 1979, s. 132-134.
98. Rjabov L. Vargen i skogarna kring floden Chopjor. Biol. MOIP. Otd. biol., 1973:78, s. 22-
99. Rjabov L. Nya fakta om vargen och dess hybrider med hund i Voronezj-distriktet. Biol. MOIP. Otd. biol., 1978:83:3, s. 30-45.
101. Rjabov L. Beteende hos frittlevande förvildade strykande hundar och varg-hund-hybrider. Se "Vargens beteende". Elmhult 1984, s. 66-72.
102. Rykovskij A. Egenheter i vargens beteende i Vitryssland. Se "Vargens beteende". Elmhult 1984, s. 48-53.
103. Sabenejev L. Vargen. Priroda, 1877, kn. 2, s. 227-331.
104. Semjonov B. Vargen i Archangelskdistriktet och dess utrotning. Archangelsk 1954. 57 s.
107. Semjonov B. Vargen angriper. Ochota i ochotn. chozj., 1980:8, s. 4-5.
108. Semjonov-Tian-Sjanskij O. Vildrenen på Kolahalvön. Tr/Lapl. gos. zapovednika, 1948, s. 3-90.
109. Sludskij A. Problemet rovdjur-bytesdjur i Kazachstans jakthushållning. Tr/IX Mjezjdun. kongr. biol.-ochot. M. 1970, s. 467-470.
110. Sokolov A. Vargen. M. Zagotizdat, 1951. 88 s.
112. Solomatin A. Vargens ekologiska nisch i Usmanskogen. I "Ekol. ochr. i ratsion. ispolzov. chistjn. mlekop.: Mat. Vsesoj. sov." Mat. Vsesoj. sov". M., Nauka 1979, s. 140-14.
116. Syrojetjkovskij Je, Rogatjeva E. Djurvärlden i Krasnojaområdet. Krasnoj. kn. izd., 1980. 274 s.
118. Sysojev N. Djurvärlden i Valdimirdistriktet (jaktbart vilt). Jaroslavl, 1970. 291 s.
119. Turin N. Jaktlagar. Priroda i ochota. M. 1889. 219 s.
122. Filimonov A. Vargens möjliga selektiva roll under saiga-antilopernas kalvning. I "Ekol. osnovy ochr. i ratsion. ispol. chistjn. mlekopit.: Mat. Vsesoj. sov." M. , Nauka, 1979, s. 142 143.
123. Filonov K. Principer för reglering av djurbestånd i reservat. I "Puti i metody ration. ekspl. i povysj. prod. ochotn. ugodij: Tez. dokl.". M., 1978, s. 81-82.
125. Formozov A. Golov B. Vargens skadegörelse på tamdjur i Ural- och Gurjev-distrikten. Biol. MOIP. Otd. biol. t. XXX:1, 1975, s. 108-116.
130. Jazan Ju. Vad hotar älgen? Priroda, 1961:1, s. 69-71.
134. Allen D. How volves kill (Hur vargen dödar). Nat. Hist., May 1979, s. 46-50.
135. Burkholder B. L. Movements and behaviour of a wolf pack in Alaska. - J. Wildlife Manag., 1959. V. 23., pp. 25-29.
136. Filonov C. Predator-prey problems in nature reserves of the European part of the RSFSR. J. Wildlife Man., 1980:44, pp. 389-396.
137. Harrington-Mech. Wolf howling and its role in territory maintenance. Behaviour, 1979:68, No 3-4. pp. 207-249.
138-140. Skrifter av Mech 1970, 1977 och 1977.